

Tallinna Ülikool
Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut

Ilona Mägi

ÜLDHARIDUSLIKE ERAKOOLIDE ROLL EESTI HARIDUSMAASTIKUL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Meril Ümarik

Kaitsmisele lubatud.....

Tallinn 2015

RESÜMEE

Antud uurimuse eesmärgiks on analüüsida üldhariduslike erakoolide loomisajendeid, minapilti, institutsionaalset arengut ja rolli Eesti hariduses. Et hinnata, kas ja kuidas need tegurid on ajas muutunud, võrdlen erinevatel aastatel loodud koole.

Töö teoreetilises osas võimaldab sotsiaalse innovatsioon teooria analüüsida erakoolide ühiskondlikke tekkepõhjuseid ja innovatsiooni protsessis olulisi tegureid. Neo-institutsionalismi ja turuteooria käsitlused selgitavad erakoolide institutsionaalset arengut ning nende rolli hariduses üldisemalt.

Uurimuse empiirilises osas kirjeldan kvalitatiivset uurimismeetodit, mis võimaldab analüüsida koolijuhtide väärtuseid, hinnanguid ja seisukohti, mida nad uurimisteamale annavad. Valimisse kuuluvad kaheksa koolijuhti, kelle seas viisin läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud. Materjali analüüsimisel kasutan põhistatud teoreetilisest lähenemisest inspireerituna teemaanalüüsi meetodit.

Sotsiaalse innovatsiooni lähenemine võimaldab kontseptualiseerida erakoolide loomist kui sotsiaalset innovatsiooni, mille laiemateks ajenditeks on olnud soov panustada ühiskonna muutmisse ja hariduse mitmekesistamisse. Väiksem bürokraatlik seotus riigiga võimaldab erakoolidel kiiremini tunnetada ühiskonna vajadusi ning innovaatiline olemus soosib leidma parimaid lahendusi. Erakoolide institutsionaalses protsessis on vanemad erakoolid jõudnud tihedama koostööni pakkudes seeläbi riigile partneri rolli haridusküsimustes. Jagades küll samu baasväärtusi, on kõik erakoolid omanäolised erinedes nii reeglite kui ka normide poolest.

Käesolev uurimistöö annab uut teadmist erahariduse olemusest ning üldisest rollist hariduse mitmekesistamisel.

Võtmesõnad: erakoolid, sotsiaalne innovatsioon, neo-institutsionalism, turuteooria, üldharidus.

ABSTRACT

The aim of this reasearch is to analyse the purposes of creating general private schools, their selfimage, institutional development process and the roll in Estonian education. To see if and how these factors are changed in time I compare schools which are craeted in different years.

In theoretical part of the reasearch, the social innovation consept allows to analyse the wider reasons for creating private schools and bring out important agents for innovation process. Neo-institutionalism and market theory help to explane the institutionalization process of private schools and their wider roll in education generally.

The empirical part of the reasearch I describe the qualitative research method, which provides to analyse the values, opinions and statements of the schoolleaders about the subject. For collecting the data I carried out eight semi-structured interviews among the schoolleaders. By analysing the interview text I was inspired by grounded theory thematic analyse stragedy.

Social innovation approach allows conseptualize creating private schools as social innovation, which wider purposes are to give effort to the change of the society and to multicolor the education. Having less bureaucratic connection with the covernment allows private schools to react faster for the need of the society. Innovative nature favors to find out the best solution for the needs. In the institutsionalization process the older private schools have reached to closer cooperation. Therefore they can be also seen as a partner to the covernment recarding to te issues of the education. Despite of having the same basevalues, all the privateschools are still unique being different as well as in rule and in norms.

This reasearch will give new knowledge about the nature of the private education and it's general roll in educational field.

Keywords: *private schools, social innovation, neo-instituionalism, market theory, public education.*

SISUKORD

RESÜMEE	2
ABSTRACT	3
SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	5
1. ERAKOOLID EESTI ÜLDHARIDUSES	8
1.1 Statistilised näitajad	8
1.2 Eesti üldhariduslike erakoolide puudutavad uuringud	11
1.3 Erakoolide hetkeseis ja organiseerumine	12
2. TEOREETILINE RAAMISTIK	15
2.1 Sotsiaalse innovatsiooni teooria ja haridusmuutused	15
2.2 Neo-institutsionalism hariduses ja turu mõju	17
3. EMPIIRILINE UURIMUS	21
3.1 Valim	21
3.2 Andmekogumismeetod	22
3.3 Andmeanalüüsi meetod	22
4. UURIMUSE TULEMUSED	25
4.1 Üldharidusliku erakooli loomise ajendid	25
4.1.1 Soov muuta ühiskonda	25
4.1.2 Soov luua oma lapsele sobiv kool	26
4.1.3 Kooli sulgemine kui ajend erakooli loomiseks	27
4.1.4 Erasektori toetus kooli loomisel	27
4.1.5 Erakooli loomine kui viis ideid kiiremini ellu viia	28
4.2 Erakoolide seadusandlik reguleeritus ja jätkusuutlikkus	29
4.2.1 Erakooli loomine ei ole keeruline	29
4.2.2 Riigi tugi on siiski küsitav	30
4.2.3 Erakoolide jätkusuutlikkus	31
4.3 Erakoolide minapilt	32
4.3.1 „Era“ ei ole eesmärk	33
4.3.2 Võtmesõnaks on lapsekeskne areng	33
4.3.3 Waldorfkoolid kui omaette kogukond	35
4.3.4 Kool kui kogukonna süda	36
4.3.5 Õppesüsteem nagu teistes üldhariduslikes tavakoolides	37
4.3.6 Innovaatilisus, toetav õpikeskkond ja usaldus	37
4.3.7 Erakool kui teejuht	39
5. JÄRELDUSED JA ARUTLUS	40
KOKKUVÕTE	45
KASUTATUD ALLIKAD	47

SISSEJUHATUS

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida üldhariduslike erakoolide asutamise motivatsiooni ning avada nende minapilti läbi koolijuhtide hinnangute ja väärtuste. Samuti on fookuseks analüüsida erakoolide institutsionaalset arengut ja rolli Eesti hariduses.

Üldhariduslikud erakoolid on olnud osa Eesti haridussüsteemist juba aastakümneid. Viimastel aastatel on aga erakoolide arvukuse tõus pälvinud suuremat tähelepanu, mida on kajastanud ka ajakirjandus. Statistilise kasvutendentsi taustal võib välja tuua erinevate Eesti üldharidust puudutavate uuringute tulemused. Uuringus “Kool kui arengukeskkond ja õpilaste toimetulek 2003–2007” koguti andmeid õpilaste, lastevanemate, õpetajate ja koolijuhtide arusaamadest koolielu mitmesuguste aspektide kohta. Õpilaste küsitlemise tulemused näitavad, et kuigi põhikooliõpilaste õpitulemused on PISA testide järgi väga head, olles maailma parimate seas ja Euroopa absoluutses tipus (PISA 2012), on õppimine rõõmutu ja ei paku huvi. Ka 2003. aastal läbi viidud TIMSS uuringu taustaküsimustest selgus, et headest tulemustest hoolimata oli õppimine meie õpilaste jaoks rõõmutu ja sisemiselt vähemotiveeritud (Henno 2010). „Kool kui arengukeskkond ja...” uuringust ilmneb, et 70% õpilaste jaoks on õppetöö üle jõu käiv. Uuringute tulemused sunnivad tõdema, et Eesti üldharidust iseloomustab vastuolulisus. Ühelt poolt on meie õpilaste õpitulemused rahvusvahelises võrdluses märkimisväärselt head, teiselt poolt ilmutavad õpilased väsimuse ja tüdimuse märke. Suur osa nimetatust seletub kooli kui institutsiooni ja kooliõhkkonna muutumisega viimastel kümnenditel, mida kõige rohkem kirjeldab kooli kitsas, õppeedukust ülekaalukalt esiplaanile seadev väärtuste spekter ning usalduse defitsiit õpilaste ja õpetajate suhetes (Henno jt 2014).

Erakoolide arvukuse kasv munitsipaalkoolide sisemust avavate uuringute taustal viitab rahulolematusele ühiskonnas praeguse riikliku koolikorralduse suhtes. Seetõttu on oluline mõista, mida erakoolid teevad teisiti, et vastata lapsevanemate ootustele, kes üha enam otsustavad oma laste haridusteel erakoolide kasuks. Teadustöid, mis puudutavad üldhariduslikke erakoole küll leidub (nt Uutsalu 2010; Dobrös 2014; Vasarik 2005), mis käsitlevad pedagoogiliste kontseptsioonide erinevusi ja õpilaste rahulolu, kuid puudub

teadmine erakoolide toimimise laiematest eesmärkidest ning nende minapildist, mis võimaldaks analüüsida nende erinevusi võrreldes munitsipaalkoolidega. Sellest tulenevalt on minu bakalaureusetöö eesmärgiks uurida üldharidusliku erakooli kui institutsiooni kujunemist, avada nende asutamise eesmärgid ning minapilti ja analüüsida erakoolide rolli Eesti haridusmaastikul. Eesmärgist tulenevalt on kesksed uurimisküsimusteks:

- Kas ja kuidas on erakoolide loomisajendid ajas muutunud?
- Milline on koolijuhtide hinnangul erakoolide minapilt?
- Milline on erakoolide roll Eesti üldhariduses?

Teoreetilises raamistikus aitab erakoolide loomistausta avada sotsiaalse innovatsiooni teoreetiline lähenemine, mis seletab haridusmuutuste tekke ja toimimismehhanisme. G. Mulgani (2006; 2007) sotsiaalse innovatsiooni käsitlemise kontekstis analüüsivad erakoolide tekkemiseks vajalike võtmetegurite rolli ja ühiskondlikke tagamaid. M. Fullanile (2007) toetudes toon välja haridusinnovatsiooniks vajalike muutuste valdkonnad, mis aitavad analüüsida muutusi ühiskonnas, mis soosivad erakoolide teket. Neo-institutsionaalse lähenemise (Meyer ja Rowani 2006) ja turuteooria (DiMaggio ja Powelli 2015) raames tõlgendan erakoolide institutsionaalset arengut ja rolli Eesti hariduses üldisemalt.

Uurimustöö teostamiseks valisin kvalitatiivse uurimusi viisi. Uurimusmeetodi valik oli tingitud uuringu ülesandest – analüüsida tähendusi, põhjuseid ja hinnanguid, mida koolijuhid oma kooli loomepõhjustele ja identiteedile, hariduspildile laiemalt ning ka teiste koolide tegevusele annavad.

Valimi moodustasid kaheksa erakooli. Kuna uurimustöö eesmärgiks oli käsitleda üldhariduslikke erakoole, siis oli oluline, et valimisse ei satuks usulistel eesmärkidel või kiriku poolt asutatud koolid ning erivajadustega lastele suunatud koolid. Valimi koostamisel oli aluseks vaadelda ka erinevatel ajaperioodidel loodud koole, mistõttu jagunevad valimisse sobinud koolid kahte ajajärku, mida käesolevas töös on käsitletud kui vanema ja uuema perioodi koole.

Valimisse sobinud kaheksa erakooli juhi seas viisin läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud, mis võimaldasid süvitsi minna uurimisteemadesse, avades sellega seonduvaid laiemaid tähendusi (Kvale 1996).

Intervjuude analüüsis kasutasin teemaanalüüsi meetodit (Braun ja Clarke 2006), mis oli inspireeritud põhistatud teoreetilisest käsitlesest (LaRossa 2005). Käesoleva töö ülesehitusest lähtuvalt oli antud meetod kõige sobivam eelkõige seetõttu, et võimaldas tuvastada tähendusi, mida intervjueritavad uurimisteedele omistasid. Analüüsis lähtusin andmestikust mitte konkreetsetest teoreetilistest kontseptsioonidest.

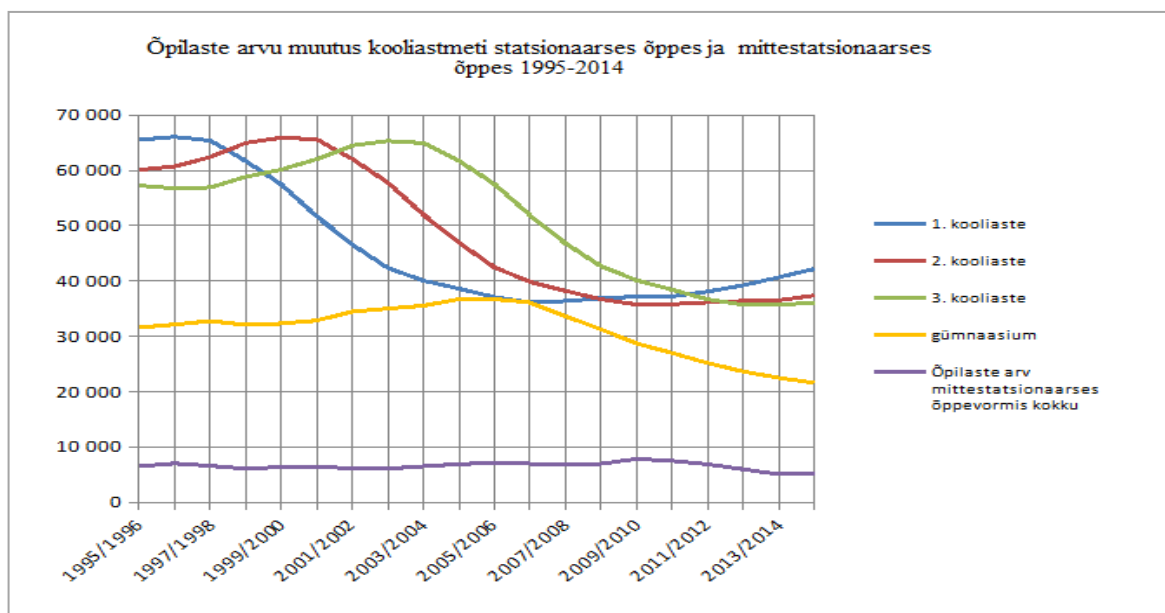
Bakalaureusetöö jaguneb viieks peatükiks. Esmalt annan statistilise ülevaate Eesti üldharidusest ja erakoolidest selle taustal. Samuti tutvustan tehtud uuringuid, mis käsitlevad üldhariduslikke erakoole ning annan ülevaate, millisel viisil on erakoolid organiseerunud. Teises peatükis toon välja teoreetilised lähenemised, mille taustal saab erakoolide teket ja toimimist analüüsida. Kolmas peatükk annab ülevaate empiirilise uurimuse metoodikast, käsitledes nii andmekogumise kui –analüüsi meetodeid, ning kirjeldan valimi koostamist ja koosseisu. Neljas peatükk käsitleb empiirilise uurimuse tulemusi lähtuvalt uuringu eesmärgist ja uurimisküsimustest. Viies peatükk keskendub järelduste tegemisele ning seoste loomisele teoreetilise materjaliga. Hindan uurija rolli ning teen ettepanekuid teema edasiseks arendamiseks.

1. ERAKOOLID EESTI ÜLDHARIDUSES

Eesti hariduses võib viimastel aastatel täheldada erahariduse populaarsuse tõusu. Sellest kõnelevad viimased statistilised uuringud ning teema on leidnud kajastamist ka ajakirjanduses. Käesolevas peatükis annan statistiline ülevaade Eesti üldhariduse hetkeseisust ning erakoolide arvukuse muutustest selle taustal. Samuti toon välja erahariduse sisu avavate uurimustööde põgusa ülevaate.

1.1 Statistilised näitajad

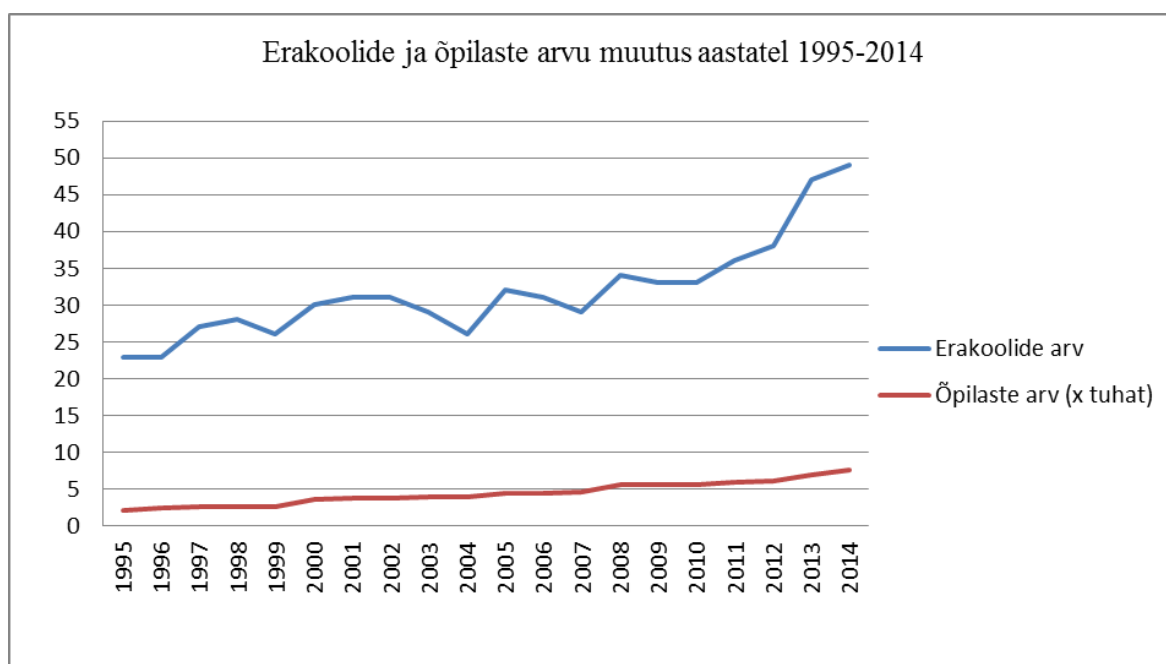
Lähiperioodi Eesti üldhariduses ilmestab reformide ja muutuste aeg. Eesti koolivõrgu süsteem üldiselt on pidanud viimasel 10 aastal silmitsi seisma ühe peamise probleemiga: õpilaste arvu vähenemine ja sellest tulenevalt koolide arvu vähenemine ning sulgemine (*Üldhariduskoolide võrgu korraldamine 2005*). Kui 2005/2006 õppeaastal oli õpilaste arv üldharidus koolides 176 514, siis 2014/2015 õppeaastaks oli see langenud 134 690 õpilaseni (www.haridussilm.ee). Joonis 1 illustreerib õpilaste arvu muutust aastatel 1995-2014.

Joonis 1. Õpilaste arvu muutus kooliastmeti statsionaarses õppes aastate 1995-2014.
Allikas: Statistikaamet

On ilmne, et õpilaste arvu langusest tingituna on paljudel omavalitsustel tulnud koolivõrku ümber korraldada, mis ei tähenda enamasti tervete koolide, vaid eelkõige vanemate kooliastmete sulgemist koolides. Peamiselt on see puudutanud ja arvatavasti puudutab ka tulevikus eelkõige põhi- ja gümnaasiumiastet (*Eesti põhikooli- ja gümnaasiumivõrgu analüüs aastaks 2020*). 2012. aastal läbi viidud põhikooli- ja gümnaasiumireform oligi ajendatud õpilaste arvu muutustest, kuid ka soovist pakkuda kvaliteetsemat gümnaasiumiharidust. Lähtuti põhimõttest, et Eesti koolisüsteemi aluseks on kodulähedane hea ja turvaline põhikool, kus tagatakse igaühele terviklik areng, luuakse eeldused oma võimete ja huvide hindamiseks ning edasise õpitee asjatundlikuks valikuks. Eestis peavad olema ainult tugevad gümnaasiumid. See tähendab, et gümnaasiumides on õpilastel võimalus leida endale edasise haridustega seotud huvi- ja võimetekohane õppevaldkond. Võimalus valida mitme omavahel selgelt eristuva õppesuuna ja erinevate valikainete vahel (*Põhikooli- ja gümnaasiumi seadus*).

EHIS infosüsteemi andmetel on 2014/2015 õppeaastal Eestis 528 üldhariduslikku kooli, kus õpib kokku 137 236 õpilast. Neist 49 kooli kuulub eraomandisse. Tavakoolina tegutseb 44 erakooli, erivajadustega lastele oli mõeldud viis kooli. Enamik erakoole (24) on oma tüübilt põhikoolid, kümme algkoolid ja 15 keskkoolid või gümnaasiumid. Kokku õpib 2014/2015 õppeaastal erakoolides 7607 õpilast, väikseimas koolis kaheksa ja suurimas 1219 last. Erakoolide puhul võiks välja tuua ka waldorfkoolide osakaalu. EHISe andmed ei võimalda waldorfkooli eraldi selekteerida, kuid valdavalt on need eraomandis ning osad neist kuuluvad Eesti Vabade Waldorfkoolide- ja -lasteaedade Ühendusse. Ühenduses on esindatud 10 waldorfkooli, millest kaks on ravipedagoogilise suunaga koolid (www.waldorf.ee). Esimene erakool loodi Eestis 1990. aastal ning järgnevatel aastatel on neid ainult lisandunud. Küll aga ei ole kõik erakoolid olnud jätkusuutlikud, mis on viinud ka sulgemiseni. Ülevaate erakoolide arvulisest muutusest annab *joonis 2*.

Joonis 2. Erakoolid ja õpilaste arv erakoolides. Allikas: Statistikaamet

Detailsemat statistikat, mis puudutab erakoolide avamisi, sulgemisi ning kooliastmeid, on tehtud alates 2005. aastast (Tabel 1). Varasemast perioodist nimetatud informatsioon puudub.

Tabel 1. Erakoolide arvuline muutus aastatel 2005-2013.

Aasta	Nimi	Omavalitsus	Märkus
2005	Eesti Rahvusvaheline Kool	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2005	Hilariuse Kool	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2005	Laagri Kool	Saue vald	avatakse uue koolina
2005	Püha Miikaeli Kolleegiumi Gümnaasium	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2005	Püha Miikaeli Kolleegiumi Põhikool	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2005	Tartu Rahvusvaheline Kool	Tartu linn	avatakse uue koolina
2006	Narva-Jõesuu Erapõhikool "Tuvike"	Narva-Jõesuu	suletakse
2006	Põhja Eragümnaasium	Tallinn linn	suletakse
2007	Kivimurru Gümnaasium	Tallinn linn	suletakse
2007	Lilli Mulgimeelne Vabakool	Karksi vald	suletakse
2007	Püha Miikaeli Kolleegiumi Gümnaasium	Tallinn linn	suletakse
2007	Tartu Erakool	Tartu linn	avatakse uue koolina
2008	Audentese Spordigümnaasium	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2008	Erakool Intellekt	Kohtla-Järve	jätkab põhikoolina
2008	Erakool Läte	Keila linn	avatakse uue koolina
2008	Jaagu Lasteaed-Põhikool	Pärsti vald	avatakse uue koolina

2009	Keila Kool	Keila linn	avatakse uue koolina
2009	Keila SOS Hermann Gmeineri Kool	Keila linn	suletakse
2009	Sakala Eragümnaasium	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2009	Tallinna Soome Kool	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2009	Vladimir Kornijenko Eragümnaasium	Tallinn linn	suletakse
2010	Aruküla Vaba Waldorfkool	Raasiku vald	lisandub gümnaasiumiaste
2011	"Edu Valem" Erakool	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2011	Käo Põhikool	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2011	Rakvere Vanalinna Kool	Rakvere linn	avatakse uue koolina
2012	Hilariuse Kool	Tallinn linn	lisandub põhikooliaste
2012	Püha Miikaeli Kool	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2012	Tallinna Toomkool	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2012	Erakool Garant	Tallinn linn	avatakse uue koolina
2012	Pikakannu Kool	Lasva vald	avatakse uue koolina
2013	Mattiase Põhikool	Tallinna linn	avatakse uue koolina
2013	Kaarli Kool	Tallinna linn	avatakse uue koolina
2013	Tartu Luterlik Peetri Kool	Tartu linn	avatakse uue koolina
2013	Püha Johannese Kool	Tallinna linn	avatakse uue koolina
2013	Euroopa Kool	Tallinna linn	avatakse uue koolina
2013	Herbert Hahni Kool	Pärnu linn	avatakse uue koolina
2013	Püha Miikaeli Kool (Kohila)	Kohila vald	avatakse uue koolina
2013	Tartu Erakool (Elva)	Elva linn	avatakse uue koolina

Allikas: EHIS andmebaas.

Tabelist kajastub, et kui 2009. aastani oli uute erakoolide avamise kõrval ka sulgemisi, siis alates 2010. aastast ei ole sulgemisi täheldatud ja erakoolide arv on püsivalt tõusuteel. Kuigi erakoole on asutatud erinevates paikades üle Eesti, kuuluvad enamik neist siiski Tallinna linna omavalitsuse alla.

1.2 Eesti üldhariduslikke erakoole puudutavad uuringud

Üldhariduslike erakoolide valdkonda on Eestis üsna vähe uuritud. EHIS andmebaas võimaldab küll ülevaadet erakoolide arvu ja seal õppivate õppurite kohta, kuid uuringuid, mis avaks erakoolide sisu ning nende rolli olulisust Eesti haridusmaastikul, kahjuks ei leidu. Katrin Uutsalu 2010. aasta magistritöö empiirilise osa valim koosneb küll erakoolidest, kuid uurimuse eesmärgiks oli teha analüüsiv ülevaade erinevatele

pedagoogilistele kontseptsioonidele toetuvates koolides toimuvatest protsessidest Eesti 21.sajandi haridusele esitatavate väljakutsete ja inimarenguliste väärtuste konteksti. Mainitud töö tutvustab 21. sajandi inimarengulisi väärtusi ning uurib nende teostumist erinevate pedagoogiliste lähenemistega koolide puhul. Valimikoolide õpilased toovad inimarenguliste väärtuste teostumist toetavana kesksete seisukohtadena välja, et neil on koolis võimalus teha iseseisvaid valikuid ning olla loov. Olulise väärtusena rõhutati ka omavahelist koostööd, suhtlemist ning mõnusat koolikeskkonda. Ka Nele Dobrõs puudutab oma magistritöös (2014) erakoole, kuid tema uurimus keskendub koolitüübi mõjule õpilaste identiteedi kujunemisel. Uurimustöös ilmneb, et erakoolide õpilased on oma kooliga rohkem rahul, kui munitsipaalkoolide õpilased ning väiksemad klassid ja individuaalsem lähenemine mõjuvad õppimisele positiivselt. Katriina Vasarik (2005) on samuti oma magistritöös keskendunud eraharidusele, kuid seda eelkõige koolieelsete haridusasutuste ja eralasteaedade kontekstis. Vasarik nendib oma töös, et eraharidus üldisemalt on Eestis veel noor ja siiani pigem fenomeni kui kindla rolliga süsteemi osa staatuses. Samuti tõdeb ta, et kohalikul haridusmaastikul puuduvad siiani kogu haridusteenust vastuvõtivate sihtgruppide uuringud ning dialoog hariduse arendustegevuse valdkonnas eraharidus- ja riikliku hariduspoliitika esindajate vahel, mis võiks erahariduse positsiooni selgitada ja tugevdada ning kaasa aidata üldise haridussüsteemi arengule. Ülevaatlike uuringute puudulikkuse toob välja ka Katrin Aava (2010) oma doktoritöös, mis käsitleb küll Eesti haridusdiskursuse analüüsi üldisemalt, kuid toob välja kogu haridussüsteemi puudatavate süsteemsete uuringute vajalikkuse. Seega vajaks erakoolide valdkond põhjalikumaid uuringuid, mis võimaldaks anda mitmekülgse pildi hariduse hetkeseisust ning sisendeid edasisteks arenguteks. Sellest lähtuvalt on käesoleva töö eesmärk uurida erakooli kui institutsiooni kujunemist - avada nende asutamise eesmärged ning minapilti ja analüüsida nende rolli Eesti haridusmaastikul.

1.3 Erakoolide hetkeseis ja organiseerumine

Esimesed üldhariduslikud erakoolid loodi 1990. ndal aastal. 2001. aastal loodi Eesti Eraüldhariduskoolide Ühendus, mille eesmärgiks on Eestis asuvate eraüldhariduskoolide ühistegevuse arendamine, haridusteenuse pakkumisega seotud probleemide lahendamine ja ühiste huvide esindamine. Kahjuks puudub ühendusel avalik koduleht, mistõttu info ühenduse tegemiste ja liikmete kohta on puudulik. Kättesaadava info põhjal kuulub 2011.

aasta seisuga sinna viis erakooli: Pärnu Sütevaka gümnaasium, Audentese erakool, Rocca al Mare kool, EBSi gümnaasium ja Rakvere eragümnaasium (www.audentes.ee). Täpsemate andmete saamiseks pöördusin ühenduse ühe liikmeskooli juhi poole. Tema andmetel kuulub 2015. aasta seisuga ühendusse kümme erakooli ja lisaks on veel üks kool esitanud liitumisavalduse. Võrreldes erakoolide üldarvuga on see siiski üsna väike näitaja ning esindab valdavalt suuremaid ja vanemaid erakoole. Põhjuseks võib olla ka see, et üks osa Eesti erakoolidest on waldorfkoolid ning neil on oma liit, mis seisab nende ideoloogia ja tegutsemisvabaduse huvide eest. Ka Eesti Eraüldhariduskoolide Ühendus on loodud vajadusest erakoolide huve ja õigusi seadusloome eest paremini kaitsta. Alates 1998. aastast reguleerib erakoolide tegevust Erakooliseadus, mis reguleerib kõike, mis seostub erakooli asutamise, õppe-ja kasvatuskorralduse, juhtimise, finantseerimise ja riikliku järelevalve ning tegevuse lõpetamisega (*Erakooliseadus*). Seadusandlikult on erakoolid riigi jaoks võrdväärsed munitsipaalkoolidega, olles rahastatud samadel alustel. Riigieelarves nähakse igal aastal ette sihtotstarbelised toetused erakoolide õpetajate, direktorite ja õppealajuhatajate tööjõukulude ja täiendkoolituste katteks. Samuti on ette nähtud toetused õppevahendite soetamiseks. Oma õppetegevuses peavad erakoolid järgima riiklikku õppekava (*Erakooliseadus*).

Avalikkusele on eraharidus olnud pikka aega pigem suletud kui avatud süsteem, mille sisust ja eesmärkidest on vähe teada. Seetõttu võib ühiskonnas endiselt tunnetada arvamust, et erakoolid on Eestis pigem erakapitalil loodud haridusasutused, mille eesmärgiks on eelkõige individuaalne areng ning on suunatud jõukamale elanikkonnale. Katriina Vasarik (2005) on oma magistritöös välja toonud, et Euroopa ja Eesti haridussüsteemis on eristatavad järgnevad tõlgendussuunad erahariduse rollile ühiskonnas:

a) Eestis – eraharidust iseloomustab esmalt omandivorm, erakapitali investeerimine haridusasutuse käivitamisel, koolide kontseptsioon on sisuliselt identne riigi poolt ettekirjutatuga. Teisisõnu ei eristu erakoolid oma sisu ja õppeprotsessi poolest kuidagi munitsipaalkoolidest.

b) Euroopas – eraharidust iseloomustab esmalt huvigrupi poolt algatatud sisuline kontseptsioon, mis erineb riiklikust haridusstandardist visiooni ja protsesside poolest. Erakoolid pakuvad munitsipaalkoolide kõrval alternatiivseid ja innovatiivseid lahendusi hariduse omandamiseks, mis on erakoolide peamine roll.

Antud tõlgendussuunad viitavad sellele, et Vasariku interpretatsioon näeb Eestis erakoole siiski kui eraettevõtteid, mis nõuavad oma tegevuseks erasektori investeeringuid, mis omakorda võib tekitada arusaama, et oluline aspekt on ka kasumi teenimine. Hariduse sisu tundub siinkohal olevat teisejärguline. Euroopas seevastu peetakse eraharidust eelkõige alternatiiviks riiklikule haridussüsteemile. Peamine on hariduse andmise sisuline erinevus võrreldes riiklike koolidega, pakkudes seeläbi mitmekülgsemaid võimalusi hariduse omandamiseks. Oluline on ka, et Euroopas nähakse erakoolide loomist kui kodanikualgatuse vormi, mis on suunatud mingi sihtgrupi vajaduste ja huvide rahuldamiseks. Eesti kontekstis viitavad mainitud tõlgendussuunad pigem erakooli kui äriettevõtte loomisele, mille juures on oluline pigem omandivorm kui sisuline kontseptsioon.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

Teoreetiliste lähtekohtadena kasutan sotsiaalse innovatsiooni teooriat ja neo-institutsionalistlikku lähenemist. Sotsiaalse innovatsiooni teooria võimaldab seletada erakoolide tekkimise põhjuseid ja ühiskondlikku kasu. Neo-institutsionalism avab aga erakoolide institutsionaalset arengut, nende rolli haridusmaastikul ja mõju haridusele laiemalt.

2.1 Sotsiaalse innovatsiooni teooria ja haridusmuutused

Mulgan jt (2007: 8) on defineerinud sotsiaalset innovatsiooni kui „uusi ideid, mis töötavad“. Siit tulenevalt tähendab sotsiaalne innovatsioon uusi ideid, mis töötavad sotsiaalsete vajaduste heaks. Selline definitsioon annab aga väga laia tõlgendusruumi. Kitsamalt võiks sotsiaalset innovatsiooni käsitleda, kui innovatiivseid ehk uuenduslikke tegevusi ja teenuseid, mille eesmärk on vastata sotsiaalsetele vajadustele ning mis on peamiselt arendatud läbi organisatsioonide, mis tegelevad ühiskonna sotsiaalelu korraldamisega (Mulgan jt 2007: 9). Minu töö kontekstis saan vaadelda erakoole ja nende asutamist seoses ühiskondlikust vajadusest uuenduslike hariduspakkujate järgi.

Sotsiaalset innovatsiooni on kasutatud väga erinevates tähendustes (nt Ümarik jt 2013). Paljud sotsiaalse innovatsiooni lähenemised toovad välja, et muutusteks on keske tähtsusega mingi kindel sündmus, mis tekitab muutuse või üldisemad laiemad põhjused või siis mõned muud sisemised ja välimised tegurid. Sotsiaalne innovatsioon võib tekkida vastupanuks hetke sotsiaalsetele vajadustele või vajadustele, mis ei ole rahuldatud (Mumford 2002; Moulaert 2005). Sotsiaalset innovatsiooni võimaldavad iseorganiseeruvad kogukonnad, kes koosnevad sõltumatutest õppijatest, kes köidavad ja mõjutavad üksteist ühiste huvide ja kirgede kaudu ning kes teevad koostööd, et luua uut teadmist (Mulgan jt 2007). Olulist rolli kannavad sotsiaalse innovatsiooni protsessis ka võtmeisikud, kes aitavad muutuste käigus ette tulevatest raskustest üle saada ning on olulised innovatsiooni arendajad. Muutuste protsessi mõju võib avalduda inimsuhtlemise

uues sotsiaalses mustris või uute sotsiaalsete struktuuride ja institutsioonide tekkes (Moulaert 2005).

Minu uurimustöö kinnitab, et erakoolide teket Eestis võib käsitleda kui ühiskondlikku vajadust hariduse sisuliste muutuse järele. Erakoolide loomisel on keskse tähtsusega lapsevanemate roll ja nende valikud seoses oma laste haridusliku teega. Vajadus muutuste järele koondab enda ümber sarnase maailmavaatega inimesi, kelle koostöö loob ajendid erakoolide tekkeks. Erakoolid kui institutsioon saab pakkuda uut lähenemist, mis vastaks enam sihtgrupi vajadustele kui riiklikud hariduspakkujad seda võimaldavad.

Muutuseid, mida käsitletakse kui sotsiaalset innovatsiooni hõlmavad endas muutusi eksisteerivates sotsiaalsetes praktikates ja omaks võetud rollikäitumises või sotsiaalse struktuuri muutusi olemasolevates organisatsioonides (Hazel ja Onaga, 2003). Kui erakoolide kasvav asutamine peegeldab ühiskonna vajadust hariduse sisuliste muutuste järele, siis see võib olla ka potentsiaalseks ajendiks kogu haridussüsteemi uuendamiseks. Sellest võib ilmned ka erakoolide laiema ühiskondliku kasu roll, mis on sotsiaalse innovatsiooni protsessis oluline element (Nussbaumer ja Moulaert 2004).

Fullan (2007) leiab, et jätkusuutliku reformi alustalad on muutused uskumustes, mõistmises ja koolikultuuris ning nende muutuste kandjatena on olulised nii koolijuhid, pedagoogid kui ka lapsevanemad. Käesolevast uurimustööst võib välja tuua, et erakoolide loomise ning toimimise seisukohalt omavad võtme tähtsust kõik kolm tegutsejat. Kõige olulisemad on lapsevanemad, sest kui ei oleks lapsi, kellele haridust pakkuda, siis poleks vaja ka kooli. Kui on olemas piisav sihtgrupp, kelle vajadusi ja maailmavaadet kool oma tegevusega toetab, siis on oluline roll koolijuhtidel ja pedagoogidel teenuse kvaliteedi tagamisel. M. Fullan (2007: 30) on haridusinnovatsiooni kontekstis välja toonud kolm võimalikku muutuste dimensiooni. Esmalt muutused õppematerjalides ja ressursside kogumites, mis on kõige nähtavam muutuste aspekt ja seda on õige lihtsam omaks võtta. Oluliselt keerulisem on omaks võtta muutusi õppemeetodites ja stiilis, mis kaasab uusi materjale, seda enam, kui see tähendab uute oskuste omandamist. Muutused uskumustes ja arusaamades on aga veel keerulisemad. See tähendab väljakutset põhiväärtustele, mida inimesed usuvad ja hoiavad seoses hariduse eesmärgiga. Uskumused ei ole enamasti selgesõnalised, arutletud ja ühiselt mõistetavad vaid on pigem tihti peale maetud määratlemata eelduste alla. Uue mõistmise arendamine on oluline eelkõige seetõttu, et see aitab välja töötada kriteeriumid, mis võimaldavad eraldada olulise ebaolulisest. Üsna selge

on siiski see, et uute õpioskuste, lähenemiste ning kontseptsiooni mõistmine mis millegi jaoks vajalik on ja mis eesmärgil esindab eelkõige fundamentaalset muutust (Fullan 2007). Selle põhjal võib minu töö kontekstis välja tuua, et kasvav nõudlus erakoolide tekkes peegeldab ühiskonna arusaama ja vajaduste muutust koolikeskkonna suhtes, mis on oluline tegur, et innovatsiooniprotsess saaks toimuda.

2.2 Neo-institutsionalism hariduses ja turu mõju

Institutsionaalse analüüsi eesmärk laiemalt on öelda meile, miks just see või teine, kõikidest erinevatest võimalustest, on „valitud“ ja kelle huve antud valitud korraldus kõige paremini teenib. Läbi institutsionaalse analüüsi me õpime, kuidas haridus ühendab teisi ühiskonnas olulisi institutsioone, milliseid piiranguid peitub selles olulises sotsiaalse elu osas; milliste vabaduste ja piirangutega me oleme silmitsi, kui soovime muuta olemasolevat institutsionaalset vormi (Meyer ja Rowan, 2006).

Ka haridusmuutusi saab analüüsida läbi institutsionalismi teooriate. Neo-institutsionalism analüüsib institutsioonide arengut sotsioloogilise nurga alt - seda, kuidas institutsioonid suhestuvad ja kuidas nad mõjutavad ühiskonda. DiMaggio ja Powell (2000) toovad välja, et organisatsioonid arenevad ajapikku sarnasteks isegi, kui nad on oma tegevustes ja ülesehituses väga erinevalt seotud. Autorid (samas: 146) väidavad, et organisatoorse mudelite institutsionaliseerumine põhjustab organisatsiooni struktuuride sarnaseks muutumist. Teisisõnu võib öelda, et läbi institutsionaalse arengu kasvavad organisatsioonid sarnasteks ning omandavad ühtse näo ükskõik kui erinevad nad ka algselt poleks. Tuues selle lähenemise erakoolide konteksti, siis tähendaks see seda, et institutsionaliseerudes kujunevad erakoolidel välja ühesugused struktuurid ja mehhanismid ning seetõttu kaotavad nad oma algse omanäolisuse. Siia kõrvale võib tuua ka Scott'i (2008) institutsioonide kolm tugisammast: regulatsioonid, normid ja väärtused. Selle põhjal peaks erakoolid jagama ühtselt omaksvõetud väärtusi, norme ja reeglistikku, et neid saaks käsitleda kui institutsiooni. Minu uuringu tulemusel saab välja tuua, et valimisse kuulunud üldhariduslikud erakoolid on teel ühtseks institutsiooniks kujunemisel, jagades ühiseid laiemaid baasväärtusi ning tegutsedes ühise reguleeriva seadusandluse raames.

Uus institutsionalism hariduses väidab, et haridusinstitutsioone nagu koolid ja ülikoolid, hoiavad koos pigem jagatud uskumused ja „müüdid“ kui tehniline vajadus ja efektiivsuse

loogika (*samas*: 5). Mainitud väitele baseerudes võib öelda, et ka erakoolide tekkes ja kasvus on peamine osa maailmavaatel ja sellest tuleneval visioonil.

Kui tuua aga hariduskonteksti kapitalistiku turu mõju haridusele kui institutsioonile, siis toob see kaasa erinevad muutused. Turuteoreetikud Chubb ja Moe (1990) väidavad, et riiklik rahastus julgustab munitsipaalkoole täitma ainult seaduslikke norme, mitte pakkuma kvaliteetset teenust. Liigne bürokraatia muudab riiklikud koolid oma klientide suhtes ükskõikseteks nagu ükskõik milline ebaefektiivne monopol. Antud lähenemise kohaselt on munitsipaalkoolid takerdunud liigsesse bürokraatiasse, et täita seaduslikke norme oma rahastaja ehk riigi ees. Selline süsteem ei motiveeri panustama õppekvaliteedi parendamisse ja uuendamisse kui see ei ole riiklikult ette kirjutatud. Kui avalik bürokraatia on aeglaselt muutuv, siis turud on orienteeritud optimeeritud keskmisele, et ühendada vanemate eelistused hariduspakkujatega (Chubb ja Moe, 1990). Ka minu uurimusest ilmneb, et riikliku süsteemi muutmine on aeganõudev, kuid turg reageerib muutustele kiiremini. Erakoolid, mis baseeruvad suures osas erarahastusel on motiveeritud võimalikult kiiresti tundma ära lapsevanemate ehk klientide vajadused. Kuna erakoolide bürokraatlik seotus riigiga on väiksem kui munitsipaalkoolidel, siis võimaldab see neil ka turu vajadustele kiiremini reageerida. Turu eelistes nähakse julgustust uute hariduspakkujate sisenemisel turule, kes toovad kooli innovatiivset „jalust rabavat mõtlemist“ ning loovad rohkem klientidele suunatud programme (Murphy 2003: 75). Käesolev uurimustöö viitab samuti, et erakapitalil loodud koolid on orienteeritud vastama lapsevanemate ootustele ja vajadustele ning sellest tulenevalt on valmis rakendama ka uuenduslikke lähenemisi õppetöös ja kooli igapäeva elus.

Kui eelnevalt sai välja toodud, et institutsionaliseerudes muutuvad organisatsioonid ajapikku sarnasteks, siis turg peaks avaldama vastupidist mõju ja soosima omanäolisuse säilitamist. Turg peaks omama vähemalt kolme alljärgnevat baasmõju kooliorganisatsioonile (Meyer ja Rowan 2006):

1. Isomorfoosne versus lahknev muutus:

Neo-institutsionalismiteooria rõhutab (*samas*: 106), et tugev normatiivne keskkond hariduses põhjustab omanäoliste koolide puhul suuremat riski seadusega vastuollu sattuda. Turuloogika aga soovitab koolidel leida nišše, kui nende ellujäämine sõltub kliendi

eelistustega kohanemisest. Seega võib turg survestada isomorfismi ja luua aluse mitmetele struktuurist erinevate organisatsioonide tekkeks. Minu uurimuse kontekstis tähendaks see seda, et turu mõju erakoolidele ei soosi liigset institutsionaliseeritust ning erakoolide eesmärk on säilitada siiski omanäolisus. See võib väljenduda omavahelises koostöös, mis ei ole liigselt reguleeritud ning võimaldab igal koolil oma eesmärkide järgi toimetada.

2. Konkurentsivõimeline vastutus:

Turuteooriad toovad välja, et turul põhinevad koolid peavad tõestama oma kvaliteeti vanematele ning seetõttu peavad ka süsteemselt tõestama oma taset vanematele. Siinkohal lisaksin, et „tase“ ei pruugi tähendada mitte ainult, või üldse mitte, hindelist õpitulemust, vaid ka kõiki teisi ajendeid, mis on toetanud lapsevanema otsust erakooli kasuks (Meyer ja Rowan 2006: 106).

3. Formaalne struktuur:

Kui neo-institutsionalismi teoreetikud arvavad, et laialtlevinud „tavakooli“ imidž pigem piirab hariduslikku innovatsiooni, siis turuteooria rõhutab, kuidas vähem reguleeritust erasektoris võib nõrgestada formaalset struktuuri (samas: 106). See puudutab juba eelnevalt välja toodud teoreetilist käsitlust, et liigne bürokraatia munitsipaalsüsteemis ei toeta innovatsiooni. Minu uurimuse raames ilmnas ekspertintervjuudest, et tänu erakoolide aktiivsele tegevusele oma huvide eest seadusloome protsessis seista on ekspertide hinnangul viinud see kogu õppesüsteemi paindlikumaks muutumiseni. Seega võib arvata, et erakoolide tegevus on muutnud formaalse struktuuri nõremaks, mis ühtlasi avardab ka munitsipaalkoolide võimalusi mitmekesisemaks tegevuseks.

Ka Fuller (2000) tõdeb turu mõjutusi koolisüsteemile ning leiab, et munitsipaalkoolid peavad nüüd üha rohkem võitlema õpilaste eest laienevate alternatiivkoolidega. Selle kasvuga on tekkinud „kooli parandamise tööstus“, hõlmates ettevõtteid, kes erinevate teenuste ja toodete müümisega soovivad hariduselu parendada (Meyer ja Rowan 2006: 108-109). On küsitav, kas Eesti kontekstis „kooli parandamise tööstus“, nii laiahaardeline on. Küll aga mängivad siin kindlasti oma osa tasulised eelkoolid ja koolide juurde tekkinud huvikoolid ja –keskused. Samuti peavad ka Eesti munitsipaalkoolid hakkama õpilaste nimel rohkem vaeva nägema kui võib-olla varasemalt. Siinkohal leian, et põhjuseks on pigem vähenev õpilaste arv, kui kasvavate erakoolide konkurents, kuid olenevalt

piirkonnast võivad ka erakoolid olulist rolli mängida. Seega võivad erakoolid oma tegevusega motiveerida ka teisi õppeasutusi arenema ja mitmekesisemaks muutuma. Siit ilmneb ka erakoolide laiem ühiskondlik kasu, mis haakub sotsiaalse innovatsiooni käsitlusega (Nussbaumer ja Moulaert 2004). Samuti puudutab see hetkel eelkõige gümnaasiumiastet, mille arvukuses on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse reformist lähtuvalt tehtud kõige suuremaid korrektiive. Olenemata põhjustest peavad aga muutunud olukorras ka munitsipaalkoolid hakkama leidma erinevaid viise, kuidas oma kool atraktiivseks ja huvipakkuvaks muuta.

Eelnevalt välja toodud turu mõjutused on muutnud institutsionaalset reaalsust terves haridusvaldkonnas kaasates sellega ka ülejäänud ühiskonda. Meyerile ja Rowanile (2006) baseerudes toon välja kaks peamist laiapõhjalisemat muutust:

Esiteks suurem pakkujate pluralism. Kui varasemalt on peamiseks hariduspakkujaks olnud haridusvaldkonnas peaaegu eranditult riik, siis erasektori pakkumiste tõus on väga tugevalt seda olukorda muutud. Haridus ei ole enam valitsuse monopol. Haridupakkujad tulevad kolmandast sektorist, hõlmates tavaühiskonda, era- ja turuorientatsiooniga organisatsioone (*samas*: 3).

Teiseks, suurenenud haridusinstituutide roll ühiskonnas. Suurenevas teadmispõhises majanduses omavad koolid ja ülikoolid aina olulisemat rolli ühiskonna institutsionaalses süsteemis ning nende tulemustel on kindlad tagajärjed läbi ühiskonna. Selle tulemusel perekonnad, ettevõtjad, vabatahtlike organisatsioonid võtavad tugevamad rollid hariduse valitsemises, selle tulemusel institutsionalistlik maastik muutub monistlikust pluralistlikumaks (*samas*).

Ülaltoodud muutusi on ka Eesti haridusmaastikul tunda. Haridust on Eestis alati kõrgelt hinnatud, kuid viimaste aastate arvamusartiklid ja ka PISA testide tulemused (Pisa 2012) viitavad aga ühiskonna vajadusele koolikeskkonna muutuste ja omanäolise hariduse järgi. Sellest tulenevalt näen erakoolide kasvu tendentsis märki aktiveeruvat kodanikuühiskonnast, mis on huvitatud hariduse mitmekesistamisest ja oma vaadete eest seismisest.

3. EMPIIRILINE UURIMUS

Uuringu peamiseks eesmärgiks on uurida kahel erineval ajaperioodil asutatud erakoolide loomispõhjuseid, kujunenud minapilti ning kas ja kuidas eristatakse end koolijuhtide pilgu läbi tavakoolidest. Samuti on üheks eesmärgiks analüüsida erakoolide institutsionaalset arengut ning käsitleda nende rolli Eesti hariduses laiemalt.

Tegemist on kvalitatiivse uurimusega, kus andmekogumistehnikana kasutasin poolstruktureeritud süvaintervjuud. Kvalitatiivse uurimusmeetodi valik oli tingitud uuringu ülesandest – analüüsida tähendusi, põhjuseid ja hinnanguid, mida koolijuhid oma kooli loomepõhjustele ja identiteedile, hariduspildile laiemalt ning ka teiste koolide tegevusele annavad.

3.1 Valim

Uurimistöö raames viisin läbi kaheksa intervjuud erinevate erakoolide juhtidega. Uuringu üheks eesmärgiks oli vaadelda, kas erakoolide loomepõhjused on ajas muutunud. Sellest tulenevalt võtsin vaatluse alla kaks erinevat ajaperioodi: aastatel 1990-2007 ning aastatel 2011 – 2013 loodud erakoolid. Kuna uuringus käsitlesin just üldhariduslikke erakoole, siis oli oluline, et valimisse ei satuks usulisel eesmärgil või kiriku poolt loodud koolid ning ka erivajadustega lastele suunatud koolid, mis on loodud kindla sihtgrupi jaoks. Valimist jäid välja ka praeguseks hetkeks tegevuse lõpetanud koolid. Nendest kriteeriumidest lähtudes jäi sõelale kokku kaheksa erakooli, kelle juhid olid ka nõus uuringus osalema. Valimisse oleks sobinud veel kaks kooli, kuid erinevatel põhjustel ei soovinud antud koolide juhid minu projektis osaleda. Uuringusse kaasatud koolidest kaks on loodud 1990. aastal, mis olid ühtlasi ühed esimesed erakoolid peale Eesti taasiseseisvumist, üks aastal 2000, teine aastal 2007. Antud nelja kooli on töös nimetatud kui vanema perioodi koole. Uuema perioodi koolidena on käsitletud 2011. aastal loodud kahte kooli ja 2013. aastal loodud kahte kooli. Piirkondlikult jagunesid koolid järgnevalt: kaks kooli Lõuna-Eestist, kaks kooli Harjumaalt, kaks kooli Lääne-Eestist ja kaks kooli Lääne-Virumaalt. Esmalt viisin

läbi ka kaks ekspertintervjuud üldharidusvaldkonnas töötavate ametnikega Tallinna Haridusametis ja Haridusministeeriumis, et saada eraharidusvaldkonnast ja haridusmaastikust üldisemalt ülevaatlik pilt. Empiirilises osas analüüsin ainult koolijuhtidega läbi viidud intervjuusid.

3.2 Andmekogumismeetod

Nagu eelpool mainitud, kasutasin andmekogumise tehnikana poolstruktureeritud süvaintervjuud. Sellest lähtudes ei järginud ma intervjuueerimisel kindlaid etteantud küsimusi, vaid pidepunktideks olid teemagrupid, mis tulenesid töö üldisematest uurimusküsimustest (Kvale 1996: 95). Uurimistöö kontekstis oli antud tehnika sobilik just eelkõige seetõttu, et võimaldas süvitsi minna uurimisteemadesse, avades sellega seonduvaid laiemaid tagamaid, intervjuueeritavate hoiakuid ning võimaldas uuritavatel sisse tuua teemasid, mida mina otseselt võib olla ei osanud küsida (Kvale 1996: 94). Üldiselt oli eesmärgiks vaba suhtlus intervjuueeritavaga töö seisukohalt olulistel teemadel. Intervjuude kava koostamine ja intervjuueerimine oli ajendatud põhistatud teooria lähenemisest. Eesmärgiks oli uuritavasse teemasse siseneda omamata teoreetilist lähtekohta, mis võiks uurimist mõjutada (LaRossa 2005: 840).

Kuna enamik intervjuueeritavaid olid üsna hõivatud, siis võttis ühise aja leidmine aega ning erinevatel põhjustel oli nii mõnelgi korral intervjuu läbiviimise aeg limiteeritud. Hoolimata ajanappusest olid kõik isikud, kellel palusin uuringus osaleda, väga avatud soovitud teemal vestlema ja oma mõtteid ning seisukohti avaldama. Kõik intervjuud viidi läbi koolides kohapeal, välja arvatud ühe Lõuna-Eesti koolijuhi puhul, kellega toimus kohtumine kohvikus. Intervjuude keskmine pikkus oli üks tund, kuid kulunud aeg varieerus poolest tunnist pea kahe tunnini. Analüüsi aluseks on kaheksa koolijuhtidega läbi viidud intervjuud, mille transkribeerimisel sain 75 lk analüüsitavat teksti.

3.3 Andmeanalüüsi meetod

Intervjuude analüüsis kasutasin teemaanalüüsi meetodit, olles inspireeritud põhistatud teoreetilisest käsitlest (Charmaz 2005). Sellest tulenevalt lähenesin analüüsitavale materjalile ilma, et oleksin eelnevalt läbi töötanud teoreetilise tausta (LaRossa 2005). Käesoleva töö ülesehitusest lähtuvalt oli põhistatud teoreetiline lähenemine kõige sobivam

eelkõige seetõttu, et eesmärgiks oli tuvastada tähendusi, mida intervjuueeritavad uurimisteedele andsid (Charmaz 2005: 507). Selle raames teemaanalüüsi meetod võimaldab ära tunda ja analüüsida mustreid vaatluse all oleva materjali sees (Braun ja Clarke 2006). Intervjuude läbiviimine ja transkribeerimine toimusid paralleelselt ning seda võib käsitleda, kui esimest analüüsi etappi, mis aitas materjaliga lähemalt ja terviklikumalt tuttavaks saada ning samas andis sisendit ka igaks järgnevas intervjuuks (Bryman 2012). Transkribeerimisele järgnes esmane tekstipõhine kodeerimine, mille käigus tuli välja sarnaste märksõnade muster (LaRossa 2005). Kodeeritud tekstilõigud moodustasid kitsamad teemagrupid, mis omakorda koondusid laiemate teemade alla. Tekkinud teemade jaotust illustreerib järgnev loetelu:

Üldharidusliku erakooli loomise ajendid

- Soov muuta ühiskonda
- Soov luua oma lapsele kool
- Kooli sulgemine kui ajend erakooli loomiseks
- Erasektori toetus kooli loomisel
- Erakooli loomine kui viis ideid kiiremini ellu viia

Erakoolide seadusandlik reguleeritus ja jätkusuutlikkus

- Erakooli loomine ei ole keeruline
- Kindel tulevik on siiski küsitav
- Erakoolide jätkusuutlikkus

Erakoolide minapilt

- „Era“ ei ole eesmärk
- Võtmesõnaks on lapsekeskne areng
- Waldorfkoolid kui omaette kogukond
- Kool kui kogukonna süda
- Õppesüsteem nagu teistes üldhariduslikes tavakoolide
- Innovaatilisus, toetav õpikeskkond ja usaldus

Eelnev jaotus sai tulemuste esituse aluseks. Anonüümsuse tagamiseks olen toonud tsitaatide juures välja ainult erisused uuema ja vanema kooli vahel, mitte kooli asukohta, vastaja sugu ja vanust.

4. UURIMUSE TULEMUSED

4.1 Üldharidusliku erakooli loomise ajendid

Uuringus osalenud koolid on kõik omanäolised ning ka nende loomislugusid ühiselt käsitleda on keeruline. Vanema ja noorema perioodi koolide tekke tausta üks suurimaid erinevusi on erinev hariduspilt ja poliitiline olukord. Iga kooli sünd on nagu omaette lugu, kus olulist rolli on mänginud kooliga seotud inimesed, omavalitsus, lapsevanemad ja ka geograafiline asukoht. Kõikide nüansside taustal kumab siiski läbi ka teatud sarnasuste ja erisuste muster, mida antud alapeatükis analüüsin.

4.1.1 Soov muuta ühiskonda

Valimisse sattunud vanematest koolidest kaks loodi 1990. aastal. See oli taasiseseisvumise aeg ja Eesti oli paljude muutuste lävel. Nõukogude okupatsioonist vabanemine tõi uued tuuled kaasa ka hariduses. Kooliloojate sõnul võimaldas piiride vabanemine Eestisse tulla ka mitmetel uuenduslikel pedagoogilistel lähenemistel, mis leidsid endale kiiresti toetajaskonna. Ühiskonnas tekkis hulk lapsevanemaid, kellel oli suur soov vabaneda Nõukogude taagast ning kes otsisid selleks lahendusi. Nagu üks koolijuht meenutab:

„Siis ma arvan, et see oli niisugune....teatud mõttes niisugune uus hingamine ja uus mõtteviis, mis tahtis nagu vabaneda niisugusest Nõukogude koolist ja Nõukogude taagast, mis nagu sellel ajal oli. //oli soov midagi muuta, ja maailma muuta ja ennast muuta ja lapsi arendada.“ (vanem kool)

Kümme aastat hiljem oli poliitiline olukord küll erinev, kuid selline ühiskonna muutmise soov oli endiselt tugevaks ajendiks. See oli tõukekiviks ka ühele 2000ndal aastal loodud koolile, mille loomisega seotud inimesed leidsid, et parim ja kiireim viis Eesti haridust muuta ja rikastada, on luua oma kool, millel on kindel missioon ja maailmavaade, mida ka igal sammul teostatakse ning seeläbi panustada ühiskonda.

„Sealt kasvas see välja, et kui me tahame midagi muuta Eesti hariduses, siis kõige efektiivsem on luua üks kool ja selle kooli tegevuse kaudu mõjutada seda eksisteerivat süsteemi.“ (vanem kool)

Seega on varasema perioodi koolid olnud mõjutatud poliitilistest ja ühiskondlikest muutustes, mis on haridusasustuse loomiseks andnud sügavamad ajendid.

4.1.2 Soov luua oma lapsele sobiv kool

Uuemate koolide loojad eelpool mainitud laiemaid ühiskondlikke tagamaid ei rõhutanud. Lähiaastate koolid on loodud erinevatel põhjustel. Mõne kooli puhul on peamiseks tõukejõuks olnud grupp aktiivseid ja ühist maailmapilti jagavaid lapsevanemaid, kes oma algatusel on otsustanud eelkõige oma lapse /laste huvidest lähtuvalt kooli luua. Sealjuures on ajendiks olnud piirkonnas lastele sobiva kooli mitte leidmine, mis pakuks vanemate soovidele ja väärtustele vastavat õpikeskkonda.

„Paari perega oli see alustamise mõte nii, et ühes peres olid juba lapsed kooliealised ja nemad ei olnud endale leidnud sobilikku kooli ümbruskonnast. Ja nemad olid oma lapsed hoopis koduõppele jätnud ja selle koduõppe kaudu leidsid nemad Tartu waldorfkooli ja selle kaudu hakkasid käima seminarides ja õppima. Ja siis mina hakkasin ka käima seminarides kaasas, lihtsalt sõbrannaga koos ja siis....vaikselt hakkaski tekkima see mõte ja see oli 4 aastat tagasi umbes. Ja siis me haudusime seda mõtet umbes aasta, ilma et midagi juhtunud oleks ja siis hakkasime äkitselt tegutsema, sest tekkisid kohe esimesed kolm peret, kes tahtsid kohe lapse tuua. Ütlesid, et tehke kool valmis, lapsed on olemas (naerab). Ja siis hakkasimegi kiirelt krõbistama.“ (uuem kool)

Samas ei saa kindlasti ka alahinnata lapsevanemate rolli vanema perioodi koolide loomisloos. Siinkohal ei pruukinud lapsevanem küll olla otseselt kooli looja, kuid teadlike valikute ning otsustega mõjutati koolide edasist kujunemislugu nagu toob välja üks koolijuhtidest.

„Ütleme need oli, esimese lennu vanemad olid ikkagi väga teadlikud. Ütleme üle keskmise haritud. Ütleme seal kõrgharidusega, keskeri. Ei olnud üldsegi vanemaid, kes oleksid pidanud oma lapsed tooma mingil muul põhjusel. Küll seal paar lapsevanemat võib olla tajusid ära, et nad vajavad individuaalsemat lähenemist, aga üldiselt see valik oli usalduse ja tugevama pedagoogika ja ütleme õpetajate pühendumuse järgi. Nad nägid, kui pühendunud on õpetajad, kui innustunud on õpetajad, et sa usaldad oma lapse selleks koolipäevaks täielikult. Et see oli nende vanemate väga teadlik otsus.“ (vanem kool)

Siinkohal võin välja tuua, et mõlema perioodi kooli puhul, mis said alguse lapsevanemate ühisest ettevõtmisest, on tegu waldorf kooliga. Lapsevanema olulist rolli kooli loomis- või kujunemisloos toonitasid aga kõik uuringus osalenud koolid.

4.1.3 Kooli sulgemine kui ajend erakooli loomiseks

Ühe uuema kooli puhul on olnud peamiseks konkreetseks ajendiks kohaliku omavalitsuse otsus kool sulgeda. Kuna õpilaste arvu vähenemine nõuab omavalitsustelt koolivõrgu ümberhindamist, siis kahjuks on nii mõnedki väiksemad piirkonnad silmitsi koolide ühendamise või sulgemisega. Praxisel andmetel on viimase kaheksa aasta jooksul vähenenud üldhariduslike koolide arv 551 koolilt 498 koolile ning see muutus on puudutanud kõiki maakondi (*Eesti põhikooli- ja gümnaasiumivõrgu analüüs aastaks 2020*). Koolijuhi hinnangul ilmnes aga, et tihti peale on kool kohalikule kogukonnale väga suure väärtusega, omades tunduvalt laiemat, kui ainult haridusasutuse rolli. Lapsevanemate soov kooli tegevust jätkata ja läbi selle ka hoida kohalikku väärtust on viinud erakooli loomiseni nagu räägib oma kogemusest lähiaastatel loodud kooli juht.

„Kooli loomise idee tuli ikkagi selle pärast, et kohalik omavalitsus pani selle meie kooli kinni. Ja kuigi see kooli kinni paneku protsess oli väldanud teadupärast juba kümme aastat, siis mina nagu sattusin tänu sellele, et lapsed läksid kooli, siis 4 aastat tagasi. Ning kui see..ee... kui oli nagu täiesti selge, et kohalik omavalitsus ei ole nõus mitte ühegi kompromissiga, et ei sellega, et me teeme kuueklassilise, ei sellega, et teeme seda osaliselt kuidagi ise. Näiteks huvikooli oleksime võinud ise teha. Siis me pidasime tegelikult nõu ministeeriumiga ja ausalt öeldes ministeeriumist isegi lausa soovitati, et kui te saate hakkama, ehk et kui teil on olemas õpetajad, kui teil on lapsi piisavalt palju, kui teil on nii-öelda seda eestvedajat.“ (uue kooli juht)

Sarnast ajendit kooli loomiseks jagab ka üks vanemasse perioodi jäänud õppeasutus, kus algse kooli sulgemine viis eelkõige lapsevanemate, õpetajate ja ka kooli juhtimisega seotud inimeste mõtted haridustegevuse jätkamiseni ning uue kooli loomiseni.

4.1.4 Erasektori toetus kooli loomisel

Lapsevanemate roll kooli loomisel on olnud ja on ka praegu väga oluline, kuid just paari vanema kooli puhul on vähemalt samaväärse tähtsusega olnud idee kandjaid toetanud äri- ja haridusinimesed, kellel oli soov ja finantsiline võimalus panustada Eesti haridusse. See tähendab, et inimesed, kelle peamiseks huviks ei ole ainult oma lapsele parimate võimaluste pakkumine, soovivad investeerida ühiskonda just sel viisil – uskudes ja toetades kooli maailmavaadet ning selle mõju laiemale ringile nagu meenutab üks koolijuhtidest.

„Kuna mina selle kooli loomise juures ei olnud, siis minule kõik taustasüsteemid on teadmata või ma tean seda niisuguse oma nurga alt ./.../ Aga siin koondusid erinevad äriinimesed, koolidest inimesed ja sellise ühise jõu, mõtete ja rahalise toega oli seda võimalik tol hetkel luua. „(vanem kool)

Lisaks soovile luua kool, kus oma eelnevat praktikat ja uuenduslikke mõtteid paremini rakendada, pöörab tähelepanu erasektori investeeringute olulisusele kooliloomise protsessis ka Harjumaa vanema perioodi koolijuht.

Teine dimensioon, mis ei ole sugugi vähemtähtis, oli see, et jälle, kui Tarmo (nimi muudetud) poolt tuli see info, et tegelikult üks hulk ärimahi on nõus investeerima Eesti ühiskonda raha tagasi, mida nad on teeninud - ühe osa nagu tagasi investeerima - kuidas see siis nagu paigutada. See oli minu arvates nagu nende valik, et see võiks olla haridusvaldkond, sest see on nagu selline edasiminev.“ (vanem kool)

Antud koolid eristusid ülejäänud valimist erainvesteeringute olulise osakaalu tõttu kooliloomise loos või vähemasti tuli see intervjuudes tugevamalt esile. Ka Lääne- Eesti vanema kooli tekkelooga olid seotud nii mõnedki tol hetkel ühiskondlikult olulised isikud, kuid intervjuueeritav ei toonitanud siinkohal majanduslike investeeringute märkimisväärsust tähtsust.

4.1.5 Erakooli loomine kui viis ideid kiiremini ellu viia

Erakoolina tegutsemine on kooliloojate hinnangul võimaldanud oma ideid ja eesmäärke kiiremini teostada. Suurem otsustusvabadus ja otsuste kiirem realiseerimisvõimalus on erakooliks olemise plussid, mida tõid samuti mõlema perioodi koolid esile. Koolielu organiseerimine ja arendamine ning kõikide osapoolte huvidega arvestamine sõltub kooliomaniku, koolijuhi ja lapsevanemate omavahelisest koostööst ning erakoolide puhul on see ringkond väiksem, mis intervjuueeritavate hinnangul võimaldab tunduvalt efektiivsemat tegutsemist. Seda tõid välja ka need koolijuhid, kellel oli vastav varasem töökogemus munitsipaalkoolis.

„Ja on palju ka küsitud, et miks just erakooli, siis üks põhjuseid on kindlasti see, et vabadus. Ma ütlen kohe näiteks seda, et see sama asi. Kui on vaja erand teha, siis võta õppekogu ja juhatuse homme kokku, me otsustame ära ja me hakkame ülehommel seda täitma. Munitsipaalkoolina tahab ju otsustada üks poliitik seal laua taga, siis tahab linnavalitsus otsustada, siis tahavad poliitikud öelda, et meie tegime, meie otsustasime, meie ostime. See kõik on nii pikk protsess, niivõrd kurnav protsess, nii aeglane. See suretab sul igasuguse entusiasmi, sul on kõik asjad juba ammu läinud. „ (vanem kool)

Eelnevale tuginedes võib öelda, et peamine erinevus vanema ja uuema aja koolide loomises tuleneb suures osas poliitilise olukorra erinevusest. Taasiseseisvumisajajärgul ja ka pisut hiljem loodud koole ühendas kõrgem ühiskondlik eesmärk anda panus Eesti haridussüsteemi mitmekesistamisse, läbi uue kooli loomise, mis kandis senisest erinevaid väärtusi. Erinevate tekkelugude puhul, olenemata ajalisest perioodist ja laiematest eesmärkidest, kumab siiski peamisena soov pakkuda lastele turvalist, sõbralikku ja avatud keskkonda, kus kõige keskmises oleks laps ja tema areng ning selle toetamine.

Erakoolide tekkeajendeid võib seletada läbi sotsiaalse innovatsiooni teooria, mille kohaselt saavad sotsiaalsed innovatsioonid sageli alguse just konkreetsest ühiskondlikust vajadusest (näiteks vajadus mitmekesisema hariduse järgi) ning oluline koht on käivitavatel võtmeisikutel (koolijuhid, lapsevanemad) (Ümarik jt, 2013).

4.2 Erakoolide seadusandlik reguleeritus ja jätkusuutlikkus

Erakoolid on erakapitalil loodud haridusteenust pakkuvad asutused, mis oma tegevuses peavad lähtuma riiklikest ettekirjutustest ja seadustest. Ühelt poolt on omandivorm, mis justkui soosib vaba tegutsemist, teisalt juriidilised raamid, mis seavad kindlad piirid. Keskseteks küsimusteks on, kas seadusandlus soosib erakooli loomist või teeb selle pigem keeruliseks ning kuidas tunnetavad erakoolide juhid kooli jätkusuutlikkust.

4.2.1 Erakooli loomine ei ole keeruline

Koolijuhid ei pea erakooli loomist liiga keeruliseks ettevõtmiseks. Küll aga on see nende hinnangul midagi, mida tuleb teha kogu hingega, et see oleks jätkusuutlik ja elujõuline.

Alates 1998. aastast reguleerib erakoolide loomist ja toimimist Erakooliseadus, kus on sätestatud kõik, mis seostub erakooli asutamise, õppe- ja kasvatuskorralduse, juhtimise, finantseerimise ja riikliku järelevalve ning tegevuse lõpetamisega (*Erakooliseadus*). Taasiseseisvumise perioodi algusajal loodud erakoolid olid aga segases olukorras, kus seaduslik keskkond oli mitmeti mõistetav või puudulik nagu meenutab üks koolijuhtidest.

„Eks ta oli mõnes mõttes selline metsik aeg, mitte ainult koolide mõttes, vaid kogu see seadusvaakum kui siis hakkas Eesti Vabariik taasiseseisvuma ja tekkisid Eesti seadused. Et, segane ruum annad alati võimalusi erinevalt aru saada. „ (vanem kool).

Puudulik seaduslik keskkond võis olla ühelt poolt soosiv, võimaldades mitmekülgset tegevust ning seeläbi paindlikkust kooli loomises. Samas võisid augud seadustes anda erinevat tõlgendusruumi ka riigiorganitele, mis võis kooli loomist ja tegevust just takistada. Vanemad koolid, mis sellisel natuke segasel ajal alguse said, jagavad tunnet, et hoolimata konkreetsete seaduste puudumisest, või just seetõttu, oli riigikontroll erakooli tegevuse üle väga tugev ning seal oli nende hinnangul suur erinevus munitsipaalkoolidega.

„Ja sellist järelevalve kadalippu, nagu tegid läbi erakoolid, pole ükski munitsipaalkool elu sees teinud. Iga aasta-kahe tagant. Ja selles suhtes, me saime eelmisel, kujutage ette, me olime üle kahekümne aasta tegutsenud, me saime lõpuks tähtajatu koolitusloa. Et see oli, riigi silm oli väga tugevalt peal, kõigil meil. „ (vanem kool).

Praegusel hetkel on aga kõik koolijuhid seda meelt, et riik ja seadusandlus on pigem erakoolide loomist ja tegutsemist soosiv, nagu tõdeb ka üks uuema kooli juht.

„Ma võin öelda, et see ainult soodustab. Just see, et lepingud sõlmitakse otse erakooliga. Rahastus on võrdne munitsipaalkooliga, mis ongi meie põhiseadusest lähtuv.“ (uudem kool).

Riigipoolse soodsa keskkonna pakkumine väljendub nii võrdsetel alustel rahastamises võrreldes munitsipaalkoolidega ja ka piisava tegutsemisvabaduse andmises, mis eelnevale peatükile tuginedes, on üks olulisi erakooli loomise ajendeid.

4.2.2 Riigi tugi on siiski küsitav

Nii mõnegi intervjuueeritava vastustes oli aga tunda kerget ebakindlust tuleviku suhtes, mis puudutab just riigi rahastust edaspidi. Riigi roll erakoolide jätkusuutlikkuse tagamisel ja tegevuse arendamises on koolijuhtide sõnul siiski määrava tähtsusega. Siinkohal on oluline stabiilsus, millele tuginedes saab teha pikaajalisi investeeringuid. Kuigi hetkel on riik hea ja kindel partner, siis tuleviku suhtes oli tunda kergeid kahtlusi nagu ilmneb ka järgnevast intervjuutsitaadist:

„Ma loodan, et need otsused, mis on riigirahastamise pealt tehtud on nagu pikemad, et üks kolm aastat võiks olla stabiilne, et selle süsteemi järgi ma tean arvestada järgmisel aastal oma tegevusi.“ (vanem kool).

„Aga noh, sellised ohud või juhud, mis puudutavad rahastamise aluseid, need aegajalt ikkagi nagu käivad. Et äkki peaks nagu muutma ja võib-olla need erakoolid ei vaja niipalju toetust, vot need teevad nagu ettevaatlikuks.“ (vanem kool).

Riigi kõrval on erakooli jaoks oluliseks koostööorganiks ka kohalik omavalitsus. Enamikel uuringus osalenud koolidel on omavalitsusega pigem positiivne kontakt. Omavalitsused on peamiselt abistanud sobiva koolimaja leidmisel ja ka asjaajamisel. Siinkohal aga eristus tugevalt üks kool, mille puhul kohalik omavalitsus muutis kooli loomise väga keeruliseks eelkõige asjaajamise venitamisega ning oma rahaliste kohustuste mittetäitmisega.

„Et see algus on olnud raske põhiliselt ainult selle pärast, et KOV ei täida oma kohustusi, sest see on nende kohustus maksta oma laste eest.“ (uuem kool).

Ülalpool väljatoodule tuginedes võib öelda, et eraalgatusel kooli loomine on riigi poolt ainult tervitatav ettevõtmine, pälvides võrdväärse toetuse munitsipaal- ja riigikoolidega. Seetõttu ei saa öelda, et oleks midagi, mis otseselt takistaks kooli loomist. Kui on olemas inimesed, kes ideed suudavad teostada ja lapsed, kes täidavad kooli, siis ei ole ka takistusi. Lõuna-Eesti kooli ja kohaliku omavalitsuse näide on pigem erand, kus ühe osapoole puhul juhindutakse intervjueeritud koolijuhhi hinnangul asjaajamises paljuski isiklikest vaadetest.

4.2.3 Erakoolide jätkusuutlikkus

Kuigi riigipoolse toetuse osas võib mõningal juhul tunda kerget ebakindlust, siis oma tuleviku suhtes on uuringus osalenud koolid siiski üsna positiivselt meelestatud. Lähiaastatel loodud uutel koolidel on soov kasvada suuremaks ning selleks nähakse hetkel ka piisavat potentsiaali. Nõudlus väiksemate ja omanäoliste koolide järgi näib olevat tõusuteel ning see lisab enesekindlust ja usku jätkusuutlikkuse osas.

„Ma ei tea, mulle tundub, et kuidagi on muutusi vaja, et ei olda nagu rahul sellega, mis on. Et meil ka, et meie see populaarsus nagu on. Et inimesed otsivad nagu, ei olda nagu rahul sellega, mis on. Ei tea, kas lapsed on muutund või üldse maailm. See päris hästi ei toimi enam. Midagi peaks nagu muutuma. See on küll nagu praegu tugevalt õhus.“ (uuem kool)

„Eesmärk on ikka suureks kooliks kasvada.“ (uuem kool)

Oluline on soov laieneda ja näha selleks võimalusi ning see tee seisab uutel koolidel ees, sest enamik uusi koole on alustanud esimese klassiga ja niimoodi aasta-aastalt kasvanud. Suurem osa valimisse kuulunud vanematest koolidest on gümnaasiumid ning nende juhtide hinnangul on jätkusuutlikkuse võti pigem oskus hoida oma kooli tegevusega missiooni ja

maailmavaadet, mis on püstitatud. Oluline on tunnetada ühiskonna vajadust ja reageerida sellele vastavalt.

„Kui era tehtaks väga valel viisil, siis see sureks väga ruttu välja, sest ega valet asja väga kaua ei osteta./.../ Kui nähakse ära, et see era, millega toimetatakse, et see pole see, mida on lubatud või mida ma tahan, siis tegelikult kohe minnakse ära./.../ Et kui....noh, ikkagi see mõte mida ma tahan ütelda, et sul on nagu pinge peal selles mõttes nagu elutervem ja tugevam, et kui sa teed valesid asju, siis sa lihtsalt ei jää ellu. Et see paneb sind lihtsalt mõtlema. Ja ma ütlen kõiki inimesi, kes sellel maastikul nagu on, paneb väga intensiivselt mõtlema, et kuidas asju teha nagu õigesti ja paremal viisil ja õigemaid asju.“
(vanem kool)

Kuigi erakoole Eesti haridusmaastikul nähakse koolijuhtide poolt ka tulevikus pigem alternatiivina on neil hariduse mitmekesistamisel siiski oluline roll täita. Lähiaastatel loodud erakoolid on hea näide kodanikualgatusel, mis on Eestis jõudsamalt pead tõstmas ning on areneva kodanikuühiskonna loomulik ja oluline osa. Seda soosib teadlike lapsevanemate arvu kasv ning nende soov osaleda ning olla kaasatud lapse haridusteel.

„Meie vanemad on muutunud oluliselt teadlikumaks, oluliselt targemaks, ka nõudlikumaks. Et, et see on nagu igati positiivne. Neil on nagu soov otsida ja leida lastele kõige sobivam arengukeskkond. Ma arvan, et see on nagu ajastu märk. Nii peabki nagu olema. /.../ Näen seda, et nende mõju ja hulk kasvab oluliselt. Mmm ja ma usun, et kus ta eriti kasvama hakkab ja peabki kasvama, on need samad väikesed maapiirkonnad. See on see, mida peabki igal juhul nagu toetama. See on see suund, mis Eestis on nagu pead tõstmas, selline kodanikualgatus. Kui sa tahad nagu teistmoodi, siis kodanikkond ühinedes suudab seda kooli nagu väga edukalt pidada.“ (vanem kool)

Riigi võrdsed rahastuse alused nii era- kui munitsipaalkoolidele ning arenev kodanikualgatus soosivad igati erakoolide teket ning olemasolevate koolide arengut ning jätkusuutlikkust. Toetav keskkond võimaldab erakoolidel tugevdada oma positsiooni eesti haridusmaastikul ning arvestatava partnerina anda panus hariduspoliitika kujundamisse.

4.3 Erakoolide minapilt

Kahtlemata olenemata omandivormist on iga kool isesugune. Kui vaadata aga viimastel aastatel kasvavat huvi erakoolide vastu, siis tekitab see küsimuse, et mis on neis siis erilist. Antud peatükk keskendub sellele, kuidas erakoolid end ise näevad. Milline on nende minapilt ning kas ja kuidas nad Eesti haridusmaastikul endi hinnangul eristuvad.

4.3.1 „Era“ ei ole eesmärk

Olulise punktina võib välja tuua, et mitte ühegi uuringus osalenud kooli omaette eesmärgiks ei ole teistest erineda. Samuti ei rõhutanud ükski koolijuht, et eraomandis olemine peaks neid kuidagi eristama teistest koolidest. Oluliseks ei peeta omandivormi, vaid seda, kuidas oma koolis „asju tehakse“ ja siinkohal on iga kool leidnud oma lähenemise. Mis aga kõiki neid koole liidab, on tugev motivatsioon teha „oma asja“ hästi ning kooli kindel kontseptsioon, mida oma tegevusega toetatakse ja täidetakse nagu rõhutab üks koolijuhtidest.

„No mis tähtsust on, mis vormis seda kooli peetakse. Tähtis on see, mis vaimsust ja väärtusi see kool kannab, see omab nagu tähtsust. Ja sellistel asjadel ei ole nüüd küll mingisugust omandivormi nagu väärtust juures. Et ega üks kool ei ole....Noh, võtame näiteks on seismas kolm kooli, mis kõik on omanäolised...siis see ei anna mitte ühelegi koolile paguneid õlgadele, et kas ta on riiklik, munitsipaal või era.“ (vanem kool).

Maailmavaate ja omanäolisuse seisukohalt on vanemate koolide 15-20 aastane kogemuste pagas kujundanud need kindlamateks ja lihvinud just sellisteks nagu nad praegu on. Nagu eelpool mainitud on uuringus osalenud vanematest koolidest kolm on praeguseks arenenud tugevateks gümnaasiumiteks. Kõik lähiaastatel loodud koolid on algkoolid, olles alles oma kasvutee alguses, mis on üsna tüüpiline viimastel aastatel loodud erakoolide puhul. Vanema perioodi koolide seas ei saa nii ühtselt välja tuua, et kõik koolid oleksid alustanud algastmega, vaid see oli pea iga kooli puhul erinev.

4.3.2 Võtmesõnaks on lapsekeskne areng

Intervjuudest ilmneb, et koolide alustaladeks on kindlad väärtushinnangud, mis kõikide koolide puhul eranditult lähtuvad lapse arengust, selle edendamisest ja toetamisest - märksõnaks on laps kui indiviid.

„Et fookuses on laps ja fookuses on lapse areng, mitte vaadata õpilasi kui ühtset massi, vaid tegelikult see ikkagi koosneb kõik üksikindviididest ja see lähenemine õpilasele peaks olema palju individuaalsem.“ (vanem kool).

Lapsest lähtuva individuaalse lähenemise kõrval on kõikide koolide puhul oluline ka koostöö lapsevanemaga. Kõik koolijuhid hindasid lapsevanemat, kes on otsustanud oma lapse erakooli panna, keskmisest teadlikumaks ja ka huvitatumaks oma lapse käekäigust.

Lapsevanema poolne huvi ja koostöö kooliga omavad nende hinnangul suurt rolli lapse arengu ühisel toetamisel.

„Kui kogukond teeb kooli, siis see eeldab, et kogukond on selle hariduse andmisest huvitatud ja huvitab, mis tema lapsega koolis toimub, teda huvitab, mis õpetajad seal on ja toimub selline kogukonnasisene kontroll.“ (uuem kool).

Lapsest lähtumine ühendab kõiki valimisse kuulunud koole. Mil viisil aga igapäevaselt õpikeskkonnas lapse arengut toetatakse, on iga kooli puhul erinev, mistõttu tuleks iga kooli käsitleda eraldiseisvalt. Üks vanemasse perioodi kuuluv erakool erineb koolijuhi hinnangul teistest omavalitsuse koolidest just oma koolikeskkonna poolest, kus algkool toimib puhta waldorfkoolina ja põhiaste on väga paljus mõjutatud waldorfpedagoogika parimatest elementidest, mida on põimitud tavaõppe süsteemi. Koolijuhi hinnangul on antud kombinatsioon end õigustanud ning leidnud positiivset tagasisidet, mis rõõmustab ka koolijuhti.

„Me eristume /.../ kõigepealt ikkagi oma keskkonna pärast(/.../ väike kool, väiksed klassid, et sa saaksid individuaalselt lapsele läheneda, kõigi tema erivajadustega, üliannetega, keskmisega ühesõnaga kõigega) ja rõõm on kuulda, et, üha rohkem vanemaid tulevad, et me oleme kuulnud teist hästi.“ (vanem kool)

Intervjuust ilmneb, et kooli puhul on olulisim, et lapsel oleks huvi ja soov kooli tulla ning, et koolis saadaks teda rõõm ja õnnestumine oma tegemistes. Seda peab kooli juht väga oluliseks ning seda eesmärki püütakse ka igapäevases koolielus täita.

„Kõige lihtsam, üks asi-laps tahab hommikul kooli tulla! Number üks.../Teine asi on ikkagi, et peab tulema seda edutunnet. See ei tähenda, et tal peab alati tulema neljasid ja viisi, aga tal peab olema see edutunne, et ta saab hakkama“ (vanem kool)

Need on väärtused, mida lapsevanemad hindavad ja mistõttu ka otsustatakse erakooli kasuks nagu ilmneb ka ühe vanema perioodi koolijuhti intervjuust.

„Jah, ma arvan, et nende inimeste lapsed tulid siia ja tulevad ka praegu siia, kes natuke keskmisest rohkem oma laste tulevikust hoolivad. Et nad on nagu sekkunud sellisesse rutiinsesse haridusteesse. Nad on midagi ette võtnud, nad on otsustanud panna oma lapse erakooli, kooli, kus on ka õppemaks. Kui nad sellesse miskisse ei usuks, siis nad seda ei teeks.“ (vanem kool)

Eelpool välja toodud koolijuhtide olulisimad vaated oma koolist on kõik ajendatud lapsekesksest arengust, mida iga kool püüab endale sobilikul viisil igati toetada. Minu hinnangul on siin suur roll kanda ka just koolijuhtidel endil. Pea kõik uuringus osalenud

koolide juhid tundusid olevat hingega oma töö juures, püüdes anda maksimaalset panust koolielu arendamisse.

4.3.3 Waldorfkoolid kui omaette kogukond

Eraldi tooksin välja waldorfkoolid, mis omavad ühist maailmavaadet ja pedagoogikat. Ka antud uuringusse sattunud kahte waldorftüüpi kooli iseloomustavad väikesed klassid, mahedad pastelsed toonid õpiruumides ning õdus puidust koolimaja. Olulise väärtusena püütakse hoida ja tagada laste õnnelikkus ning toetada nende kasvamist terviklikeks inimesteks nagu räägib pühendumisega üks waldorfkooli juhte.

„Aga põhiline on see, et nad oleksid terved ja rõõmsad ja rahulikud ja et nad saaksid iseendaga hakkama ja et nad julgeksid ise valida ja otsustada, mida nad teha tahavad. Et nad ei oleks selle välise hindamise või välise arvamuse kaudu kuidagi juhitud. Et nad suudaksid kõrvalise hinnanguta ise toimida ja ise ennast ja teisi hinnata. Et see on üks põhilisi asju, miks me hindeid ei pane.“ (uuem kool).

Waldorf süsteemis on õppetöö ülesehitamisel lähtunud vaheldusrikkusest ning oluline roll on avastus- ja väliõppel nagu tutvustab eelpool mainitud koolijuht edasi.

„Kõigepealt see, et nad saavad väga palju väljas olla. Kogu õppetöö mõeldakse läbi nii, et oleks hästi vahelduv ja et ta annaks lapsele sellist süvenemist ja maha rahunemist vaheldumisi, et ei väsitaks vaid annaks pigem jõudu juurde. Et kui koolipäev on läbi, siis ei oleks mitte väsinud vaid hoopis reipam.“ (uuem kool).

Kuna waldorfkoolid on kogukonna koolid, siis on igakuiseks oluliseks traditsiooniks kuupeod, mis annavad laste tegemistest koolis väikese ülevaate ning samuti on regulaarseks pidepunktiks kooli ja koduvahelisel suhtlusel.

„Iga kuu toimub nagu kuu pidu, kus siis lapsed näitavad, mida nad on õppinud. Esinevad oma laulude, luuletuste ja kõigega. Ja kord kuus on siis vanemate õhtu, et õpetaja saab siis vanematega kokku ja räägivad asju.“ (uuem kool).

Ülejäänud valimisse sattunud koolid ei rõhutanud, et nad oma õppetöös lähtuksid mingist kindlast (alternatiiv)pedagoogilisest suunast. Koolijuhtide sõnul ei erine nende õppesüsteemi ülesehitus oluliselt teistest tavakoolidest, kuid tänu väikestele klassidele on võimalik tunduvalt personaalsem lähenemine igale õpilasele, mis omakorda võimaldab ka last paremini arendada.

Waldorfkoolid esindavad eelkõige omaette kogukonda, kelle eesmärk hariduse andmisel on kasvatada vaba mõtlemisega iseseisvaid kodanikke, kes läbi individuaalse lähenemise tunneksid rõõmu õppimisest ja oma saavutustest. Samas ilmneb ka teiste koolide puhul, et peetakse lugu waldorflikust lähenemisest ja rakendatakse seda ka oma kooli õpikeskkonna loomisel isegi kui seda ka otseselt nii ei formuleerita. Individuaalne lähenemine ja lapsekeskne areng on praeguseks kõikide valimisse sattunud koolide peamisteks eesmärkideks, kuid algselt on need olnud just waldorfpedagoogikale omased elemendid.

4.3.4 Kool kui kogukonna süda

Lõuna-Eestis asuva uuema kooli puhul näeb koolijuht kooli palju enamana, kui ainult haridusasutusena, mida teised valimisse sattunud koolid nii tugevalt ei toonitanud. Läbi laste harimise liidab ja arendab kool kogukonda ning läbi selle kasvatab ka kogu ühiskonda, jagades just neid väärtusi, mis on neile olulised nagu kirjeldab koolijuht haridusasutuse rolli nende piirkonnas.

„Ehk siis see kooli eesmärk on mitte ainult väikseid lapsi kasvatada, vaid kasvatada ka kogukonda läbi selle sama, et nad saaksid aru, et nad ise otsustavad oma lapse hariduse üle tegelikult.“ (uuem kool)

Kuigi intervjueeritav ei leia, et nende õppemethodika oluliselt erineks ümberkaudsetest koolidest, toob ta siiski esile õues õppe väga suure osakaalu igapäevases õppetöös ning seda just eelkõige soosiva välikeskkonna tõttu.

„Tänu sellele keskkonnale on meil lapsed väga palju väljas. Meil ikka näiteks võimlemistund on no kui on mingi eriti hull ilm, siis nad on sees-koguaeg väljas. Igasugused loodusõpetuse ja käsitöö tunnid, no minu arvates on nad koguaeg väljas.“ (uuem kool)

Enda koolile omasena toob koolijuht välja iga esmaspäevased hommikuringid kogu koolile ning kuus korra antud kuu sünnipäevade tähistamise, mis toimub samuti koos terve kooliga.

„No näiteks seda suurtes koolides ei ole, et meie tähistame üks kord kuus kõikide sellel kuul toimunud laste sünnipäevi. Muidu nad ka kõik õnnitlevad sünnipäeva päeval, aga siis sellel konkreetsel päeval me teeme küpsisetordi ja nii 9 korda aastas, sest et suvised sünnipäevad me tähistame mai kuus ära on ju. Vot selline ühine sünnipäeva tähistamine. Siis ma mõtlen, et....meil on hommikuring, mida tõenäoliselt suurtes koolides ei ole. See tähendab seda, et esmaspäeval, kui lapsed kooli tulevad, me koguneme alla fuajeesse.“

Mina küsin tavaliselt, et mida te nädalavahetusel tegite, kes mida tegi, kes käis suusatamas või ujumas jne. Ja siis räägime mis sellel nädalal koolis toimub.“ (uuem kool)

Kooli roll kogukonnas sõltub eelkõige piirkonnast, kus kool asub. Antud kool paikneb tüüpilises hajaasustusega asulas, kus naabrite vahel võib olla paari kilomeetrine vahemaa ning kus lapsed käivad kooli 3-12 kilomeetri tagant. Sellises piirkonnas on kool kui küla süda, mis toob inimesed kokku ning võimaldab ühist suhtlemist.

4.3.5 Õppesüsteem nagu teistes üldhariduslikes tavakoolides

Uuringus tundsin ühe aspektina huvi ka selle vastu, kas valimisse sattunud erakoolid eristuvad enda hinnangul oma õppesüsteemilt teistest üldhariduslikest tavakoolidest. Siinkohal jällegi waldorfkoolet ei käsitle, sest nemad on juba omaette koolkond. Teiste koolide puhul ei toodud aga eraldi välja, et nad oma õppesüsteemilt kuidagi erineks, vaid pigem on valdavalt eesmärgiks väiksemad klassid ja personaalsem tähelepanu nagu toob välja ka mõni aasta tagasi Harjumaal loodud kooli juht.

„No eripära ongi selles, et on vähem lapsi ja rohkem tähelepanu ja loodame, et neist kasvavad targad lapsed ja kui neil on juba talendid, siis seda saab arendada.“ (uuem kool)

Küll aga püüab iga kool endale sobival viisil õppimist huvitavaks ja mitmekesisemaks teha nagu toob ka mõned näited üks vanema perioodi kooli juht enda kooli õppekorraldusest.

„Meil on küll...me hindame tähtedega. Meil on viis positiivset hinnet ja üks negatiivne. Meil on perioodõpe, pakume üle 20 valikaine- anname vabadust, anname valida. Paljude valikainete õpetajad ei tööta iga päev koolis, me kaasame hästi palju erinevaid huvigruppe, erinevaid asutusi, erinevaid inimesi. Me teeme hästi palju avalikke loenguid, et see maailmavaade ja erinevatest asjadest aru saamine oleks võimalikult lai.“ (vanem kool)

Kuigi üldraamides järgitakse sama õppesüsteemi, on siiski iga valimisse sattunud erakool leidnud omad viisid kuidas seda rikastada ja kõik on ka seda meelt, et need võimalused on võrdsed nii tava- kui ka erakoolile.

4.3.6 Innovaatilisus, toetav õpikeskkond ja usaldus

Vanemate koolide puhul on pikema eksistentsi jooksul olnud võimalus leida enda jaoks parimad viisid laste arengu toetamiseks ning sobiva õppemeetodi ja –keskkonna

leidmiseks. Julgus ja soov pakkuda parimat oma lastele on saanud igapäevaseks osaks koolielus. Eriti hästi ilmestab seda antud uuringus vanemasse perioodi klassifitseeritud Lõuna- Eesti kool, kus uudsus ja innovaatilised ideed on osa kooli identiteedist. Tänu sellele on kool pidevas arengus, mis on antud kooli juhi jaoks ka üks olulisi printsiipe koolisüsteemi puhul nagu ta järgnevalt välja toob.

„Et ma arvan, et ka koolisüsteem peab olema või koolisüsteemis toimuvad asjad peavad olema ka nagu hästi kiiresti muutuvad. Et jah, ma hindan nagu traditsioone, aga ma olen ka üha rohkem nagu seda meelt, et traditsioonidest ei maksaks ka nagu kinni hoida selle mõttega, et see on nagu traditsioon. Et me oleme seda eelmisel ja üle-eelmisel aastal teinud ja teeme kõik järgnevad aastad ka. Asjal peab olema nagu vastus, miks me seda teeme, kuidas see nagu nakatab, et see tegemine ja olemine peab olema õhinaga ja sãrasilmaga. (vanem kool)

Just eelpoolmainitud sõra ja õpihimu saavutamine ning hoidmine laste silmis on üks peamisi eesmärke, millele rõhus ka Lääne-Eesti vanema perioodi kooli juht. Tema nägemuses peaks sellele aga lisanduma ka eneseteostusvõimalus läbi vabaduse ja loovuse ning kõik see koos peaks viima ka heade õpitulemusteni.

„Me lähtume kahest asjast: üks on see, et inimene peab olema õnnelik ja ta peab saama areneda ja teine on see, et kogu selle õnneliku olemise juures oleksid ka tulemused.“ (vanem kool)

Antud kooli ilmestab intervjuu põhjal õpilase ja kooli vaheline lähedane suhe, mis baseerub usaldusel ja vabadusel, luues seeläbi pinnase laialdaseks arenguks. Koolikeskkond ei ole rangete reeglite rãgastik, vaid pigem koduselt hubane keskkond, mida ka lapsel endal on võimalik kujundada nagu kirjeldab koolijuht.

„Me üritame, et kool oleks ka selline rahulik paik, alates sellistest väikestest asjadest, et meil ei ole kooli kella./.../ Ja mina usun seda, et kui selline enesetunne, et ongi hea olla koolis ja suhted on head ja korras, siis selle pealt inimese potentsiaal areneb rohkem. (vanem kool)

Eelkõige just vanema perioodi erakoole iseloomustab julgus proovida erinevaid lähenemisi õppetöö ja koolikeskkonna huvitavamaks ning lapselähedasemaks muutmisel. See protsess ei ole kunagi lõplik ning seetõttu on innovaatilised muudatused üks osa kooli arengust. Põhjus, mis just vanemad koolid on altimad katsetama, võib tuleneda suuremast kogemuste pagasist, mis on aastatega tekkinud ning loonud teatud enesekindluse. Samas on vanemate koolide juhid ka seda meelt, et kool ongi muutuv ning uuendused on kooli arengu loomulik osa.

4.3.7 Erakool kui teejuht

Oma identiteeti ja õpikeskkonda kujundades on Harjumaal asuv vanem erakool algatanud omal ajal mitmeid erinevaid süsteeme, toetamaks lapsekeskset arengut ning millest nii mõnedki on nüüdseks saanud osaks kogu haridussüsteemist. Seega ilmneb intervjuust, et antud kool näeb oma tegevuse olulisust laiemas haridussüsteemi arengu kontekstis.

„Me kirjutasime ta oma kooli kontseptsiooni sisse, et see on nagu kõige tähtsam, on õpilase areng. Ja, noh, kui küsida, et mis on meie kooli tähtsus, või et miks me selle kooli lõime, siis isegi pelgalt ainuüksi see, et täna sel päeval on see kirjutatud kõikidesse dokumentidesse sisse ja võetud ühiskonnas nagu täiesti nagu arusaadavaks ja ainuarusaadavaks lähenemiseks. Isegi selle nimel oli mõtet see kool luua, kui mitte midagi muud ei oleks isegi olnud.“ (vanem kool)

Antud kooli juht, nagu ka teised uuringus osalenud koolide juhid, ei leia, et oma koolikeskkonna mitmekülgne arendamine ja erinevate uuenduste proovimine oleks kuidagi erakoolide privileeg. Oma ideid ja läbi proovitud meetodeid jagatakse meeleldi ka teiste koolidega nagu ilmneb ka järgnevast tsitaadist.

„Tihti peale see hoiak on, et kui räägid, et kuidas me siin koolis toimetame, siis väga tihti, eriti alguses, oli, et mis teil viga te olete ju erakool. Ja eks ta ikka osaliselt on tänapäeval ka see hoiak säilinud, aga kui jälle nagu asju lahti seletada, et näete, need asjad, mida me teeme, neid asju saavad teha kõik. Mitte midagi materiaalselt. Me lihtsalt mõtleme ja teeme asju teistmoodi.“ (vanem kool)

Oma tegevusega on erakoolid justnagu teejuhid teistele haridusasutustele. Väiksemas keskkonnas läbi proovitud meetodid töötavad indikaatorina sellele, mis toimib ja mis mitte ning tulemused on kõigile huvitundjatele avatud. Seetõttu võib öelda, et erakoolide juhid näevad oma koolidel haridussüsteemi arendamise ja rikastamise seisukohalt olulist rolli.

Innovaatiline mõtlemine koolielu mitmekesistamiseks ja lapsesõbralikumaks muutmisel on kõigile koolidele võrdselt kättesaadav. Erakoolid ei oma siinkohal seadusandlikult suuremat vabadust või muid eeliseid. Oma tegevuses on erakoolid avatud süsteem, jagades kõigile huvitundjatele oma kogemusi.

5. JÄRELDUSED JA ARUTLUS

Minu uurimustöö eesmärgiks oli uurida erakooli kui institutsiooni kujunemist, avada nende asutamise eesmäärke ning minapilti ja analüüsida erakoolide rolli Eesti haridusmaastikul. Valimisse võtsin erinevatel perioodidel loodud erakoolid, et analüüsida, kas ja kuidas uurimise all olevad aspektid on ajas muutunud.

Üldhariduslike erakoolide loomise ajendid ja nüansid on olnud koolide lõikes erinevad. Olulisema erinevusena võib välja tuua, et vanema perioodi koolid olid oma loomisajal paljuski ajendatud soovist ühiskonda muuta, kuid uuema perioodi koolid on loodud pigem soovist pakkuda lastele parimat õpikeskkonda.

Esimesed erakoolid loodi 1990. ndatel. See oli taasiseseisvumise aeg, mil vabaneti Nõukogude Liidu okupatsioonist ning „piirid avanesid“ ka läänelikule maailmavaatele. Soov tuua uusi ideid haridusse ja läbi selle ka ühiskonda, omas esimeste erakoolide loomisloos olulist osa. Ka valimi järgi samasse perioodi kuulunud, kuid ajaliselt oluliselt hiljem loodud erakoolide juhid tõid välja sama väärtuse. Ühe osana varasemas perioodis asutatud erakoolide loomisloos on olnud soov rikastada ja mitmekesistada haridust ja läbi selle ka ühiskonda laiemalt. Eelnevast võib järeldada, et valimi järgi vanema perioodi haridust laiemalt iseloomustab ühekülgsus ja uuenduslike lähenemiste puudumine, mis ajendas aktiivsemat kogukonna osa leidma sellele lahendusi. Uuemat perioodil rajatud koolide loomine on aga peamiselt olnud ajendatud kooliloojate soovist pakkuda oma lapsele/lastele haridust ja õpikeskkonda, mis vastaks nende maailmavaatele ja ootustele. Kuna munitsipaalkooli, mis soovitud väärtusi toetaks, piirkonnast ei leitud, siis sündis otsus luua ise kool. Selline kooliloomisprotsess on eelkõige omane waldorftüüpi koolidele, mis esindavad kindlaid väärtusi, õppemetoodikat ja õpikeskkonda. Samas tõid ka teised lähiajal loodud koolid olulise osana loomisloos välja soovi pakkuda lapsekeskset ja individuaalset lähenemist. Kuigi siinkohal ei rõhutatud otseselt ühiskonna muutmise

vajadust võib siiski tunnetada seda ühe eesmärgina. Riiklik haridussüsteem ühe osana kujundab inimeste väärtushinnanguid ja uuringust ilmneb, et need ei vasta enam praeguste lapsevanemate nägemusele. Seega kujundades läbi vastava hariduskeskkonna laste maailmavaadet ja väärtushinnanguid, viib see kaugemas tulevikus kogu ühiskonna muutumiseni, mille üheks osaks on ka hariduskeskkonna muutus.

Erakoolide loomist nii uuema kui vanema perioodi koolide puhul saab käsitleda kui sotsiaalset innovatsiooni, mis on tekkinud ühiskondliku rahulolematuse tulemusena olemasoleva süsteemi suhtes. Mumford (2002) ja Moulaert (2005) on välja toonud, et sotsiaalne innovatsioon võib tekkida vastupanuks hetke sotsiaalsetele vajadustele või vajadustele, mis ei ole ühiskonnas laiemalt rahuldatud, mis ilmnes ka minu uurimistulemustest erakoolide kontekstis. Vanema perioodi loomislugudes tuli tugevamalt esile eelkõige rahulolematust tolle aja ühiskonna suhtes, mille muutmisel sooviti läbi kooli loomise oma panus anda. Uuemate koolide loomisel kumab aga läbi rahulolematuse munitsipaalkoolides pakutava õpikeskkonna ja hariduse edastamise suhtes. Mainitud teguritest tulenevalt on ka koolide loomislugudega seotud inimesed ja kogukonnad erinevad. Minu tulemused toetasid sotsiaalse innovatsiooni teooriat (Moulaert 2005) mis rõhutab võtmeisikute rolli kesksete innovatsiooniprotsesside käivitajatena. Ka erakoolide loomist saab käsitleda kui iseorganiseeruvate kogukondade koostööd (Mulgan 2007), kes tänu ühistele huvidele ja eesmärkidele võimaldavad ja arendavad innovatsiooni protsessi. Uuemate koolide loomisel on olnud võtmeisikuks lapsevanemad ja seda just kooliloojatena. Grupi aktiivsete lapsevanemate juurde on lisandunud teisi huvitatuid ja koos on viidud kooli loomise idee teostuseni. Vanemate koolide puhul on samuti lapsevanematel olnud oluline roll kooli sünni juures, kuid seda eelkõige kui kliendi ja partnerina. Kooli loomise protsessi olid kaasatud aga erinevad huvigrupid, hõlmates nii kultuuri- ja haridusnimesi kui ka erainvestoreid. Neid kõiki ühendas soov läbi kooli loomise panustada hariduse ja ühiskonna arengusse.

Kuna erakoolide loomine on olnud, ja on ka praegu, märk rahulolematusest, siis võis eeldada, et erakoolid oma sisult ja maailmavaatelt eristuvad munitsipaalkoolidest. Käesolevas uurimuses aitas seda teemat avada erakoolide minapildi analüüs.

Kui koolide loomislugudes sai vanemate ja nooremate koolide puhul tuntavalt eristada erinevaid ajendeid, siis minapilti käsitledes saab välja tuua ühiseid baasväärtusi nagu lapsekeskne areng, koostöö ja usaldus, mida jagasid kõik uuringus osalenud erakoolid. Peamine, millest kõik erakoolid oma kontseptsioonis ja igapäeva tegevuses lähtuvad, on laps kui indiviid ja tema arengu mitmekülgne toetamine. Siinkohal hindavad koolijuhid kõrgelt ka lapsevanema ja kooli omavahelist koostööd, sest see omab suurt rolli lapse arengu ühisel toetamisel. Koolijuhtide intervjuudest võib välja tuua, et kõiki uuritud erakoole iseloomustab innovaatus, toetav õpikeskkond ja usaldus kooli (juhtkond, personal) ja lapse vahel. See, kuidas iga kool mainitud väärtusi loob ja igapäeva tegevustega toetab, on aga erinev. Küll aga mainivad kõik koolijuhid, et nende eesmärk omaette ei ole teistest erineda, vaid soov on teha hästi seda, mille nad on endale ja oma kooli tegevusele sihiks seadnud. Siinkohal on oluline mainida, et erakoolina tegutsemine võimaldab koolijuhtide hinnangul oma ideid ja eesmärke kiiremini ellu viia. Seda toetab ka turuteooria, mille kohaselt on riikliku süsteemi muutmine aeganõudev, kuid turul on võimalus reageerida muutustele ja uuendustele kiiremini (Chubb ja Moe 1990). Samuti aitab turuteooria tõlgendada ka eelpool välja toodud erakoolide innovaatilist olemust, sest erakoolide peamine partner on ikkagi lapsevanem ning tema soovide ära tundmine ja nendele vastamine on erakoolide eksistentsis oluline (Murphy 2003). Seega võib käsitleda erakoole kui indikaatoreid, mis aitavad ära tunda inimeste muutunud vajadusi hariduse suhtes laiemalt ning välja töötada sobivaid mehhanisme nende vajaduste rahuldamiseks, milles tuleneb ka erakoolide ühiskondliku kasu roll (Nussbaumer ja Moulaert 2004). Kuna uuringust ilmneb, et erakoolid on avatud süsteem, siis võib ka vaadelda neid kui mudeleid, mida saab laiendada kogu haridussüsteemile võimaldades seeläbi kiiremat uuendusprotsessi, mis vastaks täpsemalt ühiskonna vajadustele.

Käesoleva uurimuse üheks eesmärgiks oli analüüsida erakoolide institutsionaliseerumisprotsessi, mille raames saab uurida, kas erakoolidel on välja kujunenud ka ühtsete normide, reeglite ja väärtuste süsteem. Erakooliseaduse loomine 1998. aastal lõi ühtse reguleeriva seadusandluse kõikide erakoolide jaoks. Lisaks on osa erakoole organiseerinud läbi Eraüldhariduskoolide Ühenduse, kuhu kuulub hetkeseisuga kümme erakooli, mis on vähem kui kolmandik üldhariduslike erakoolide üldarvust (49). Enamik ühendusse kuuluvatest koolidest on vanemad ja suuremad hõlmates ka kõiki antud uurimuses vanemasse perioodi kuuluvaid koole. Ka uuemaid koole on ühinenud, kuid

nende osakaal on väiksem. Siinkohal tuleb välja tuua, et waldorfkoolidel on oma ühendus, mis esindab waldorf- ja steinerpedagoogikal põhinevaid koole. Läbi ühise pedagoogika jagavad need koolid ka ühiste väärtuste, normide ja reeglite süsteemi, mistõttu on nad ka enam institutsionaliseerunud (Scott 2008). Uurimusest ilmneb, et erakoolid on avatud omavahelisele koostööle, kuid Eraüldhariduskoolide Ühenduse eesmärk on eelkõige olla partneriks riigile ning esindada erakoolide huve seadusloome protsessis. Seega võib väita, et uuringusse sattunud vanemad koolid on rohkem institutsionaliseerunud läbi ühise organi, mis esindab erakoolide üldisemaid norme ja reegleid, mille eest seistakse ka riikliku seadusloome kontekstis. Ühenduse eesmärgiks ei ole erakoolide kui ühise institutsiooni sisulise ühtsuse arendamine. Koolijuhid leiavad, et iga kooli omanäolisus väärib hoidmist ning erakoolide sisuline ühtsustamine ei ole ega ei peakski olema omaette eesmärgiks. Seega ei saa antud uurimuse kontekstis nõustuda neo-institutsionalistliku käsitlusega, mille kontekstis DiMaggio ja Powell (2000) toovad välja, et organisatsioonid arenevad ajapikku sarnasteks isegi kui nad on väga erinevalt seotud. Käesoleva uurimuse põhjal võib küll väita, et erakoole kui institutsiooni iseloomustavad sarnased väärtushinnangud, kuid nende minapildi analüüsist selgus, et oma lähenemistes, meetodites ja innovatsioonis on nad kõik omanäolised ning samuti võivad iga kooli reeglid ja normid olla erinevad. Vanema perioodi koole võib pidada enam institutsionaliseerunuks, kuna nad on kõik koondunud ühisesse esindusorganisse, et esindada enda huve seadusloomes. Valimisse sattunud nooremad koolid ei ole sellisel kujul organiseerunud. Samuti võib vestlustest koolijuhtidega välja lugeda vanemate koolide suuremat enesekindlust tuleviku ja oma positsiooni osas. Suuremad koolid näevad enda rolli ka hariduselu mitmekesistajana ning partnerina riigile haridusküsimustes.

Uuringus käsitlesin ka erakoolide tulevikuperspektiive. Valdavalt oldi seisukohal, et Eesti ühiskonnas täidavad erakoolid ka tulevikus alternatiivkoolide rolli, kuid nende osakaal on tõusuteel. Erakoolide arvukuse tõusu kinnitab ka statistika ning seda toetab käesoleva uuringu põhjal hetkel toetav riigipoolne rahastupoliitika ja arenev kodanikualgatus. Just kodanikualgatus, mis peegeldab muutunud arusaama koolikultuurist, pean siinkohal võtmeteguriks, sest ka Fullan (2007) toob muutuste protsessi ja innovatsiooni olulise alustalana välja just muutused uskumustes ja maailmavaates. Lisaks on olulised muutused reeglites ja normides (Scott 2008), mida kajastavad soodne rahastuspoliitika ja õppekavad, mis toetavad omanäolise ja innovaatilise hariduse arengut, millest võib järeldada, et sellest

on saanud norm ka laiemas ühiskonna mõistes. Neid seisukohti toetavad minu uuringus just uuemate koolide tekkelood, mis peegeldavad muutuvat Eesti ühiskonda ning sellest tulenevalt esilekerkivaid uusi vajadusi.

Minu hinnangul õnnestus uurimustöö läbiviimisega realiseerida peamine püsitatud eesmärk - avada valimisse kuulunud erakoolide tausta. Uuringu tulemused annavad ülevaate erakoolide loomise ajenditest ning võimaldavad vaadelda neid erinevate ajaperioodide kontekstis. Samuti avan läbi koolijuhtide seisukohtade erakoolide omanäolisust ja minapilti ning analüüsin erakoolide rolli Eesti üldhariduses. Intervjuud koolijuhtidega olid informatiivsed moodustades käesoleva töö eesmärkide realiseerimiseks piisava uurimismaterjali. Uurimustöö käigus kogutud andmed võimaldasid sisuliselt analüüsida ja leida vastuseid püsitatud uurimisküsimustele.

Uuringu tulemusi on raske üldistada suuremale grupile peamiselt valitud uuringumeetodi tõttu ning see ei olnud ka uurimustöö eesmärk. Tulemused kajastavad eelkõige valmisse kuulunud koolide juhtide nägemusi, hoiakuid ja tõlgendusi, mida saab analüüsida just antud koolide kontekstis. Kui käesoleva uuringu kõrvale teha samalaadse eesmärgiga uuring munitsipaalkoolide seas, siis see annaks mitmekülgsema pildi ja võimaldaks paremini analüüsida erakoolide omanäolisust, mis oli üks uurimisvaldkond. Samas leian, et vanemate ja uuemate koolide loomisajendite peamine erinevus toob laiemas kontekstis selgelt välja ühiskonna erinevad vajadused erinevatel ajaperioodidel – suurem ühiskonnamuutmise soov taasiseseisvumisperioodi alguses ja individikeskse lähenemise vajadus tänapäeval.

Kuigi käesoleva uuringu maht ja meetod ei võimalda teha laiemaid statistilisi üldistusi annab see minu hinnangul siiski informatiivse pildi erakoolide sisust ja olemusest ning võimaldab tõlgendada nende rolli ühiskonnas.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö annab ülevaate erinevatel aastatel loodud üldhariduslike erakoolide asutamise eesmärkidest ning avab läbi koolijuhtide pilgu koolide identiteeti ja omanäolisust. Samuti analüüsib käesolev töö erakoolide institutsionaalset kujunemist ja nende rolli Eesti haridusmaastikul.

Uurimustöös käsitlesin kolme teoreetilist lähenemist. Sotsiaalse innovatsiooni teoreetiline käsitus aitas selgitada erakoolide loomepõhjuste ühiskondlikke tagamaid. Neo-institutsionalistliku lähenemise ja turuteooria võtmes analüüsisin erakoolide institutsionaalset arengut ning omanäolisuse kujunemist.

Uurimistöö läbiviimisel kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit, sest peamiseks eesmärgiks oli analüüsida uurimisteemat läbi koolijuhtide arvamuste, hinnangute ja väärtuste. Andmekogumismeetodina kasutasin poolstruktureeritud süvaintervjuusid, viies läbi kaheksa intervjuud valimisse sattunud koolijuhtide seas. Andmete analüüsimisel kasutasin teemaanalüüsi meetodit, mis oli inspireeritud põhistatud teoreetilisest käsitlusest.

Erakoolide loomislugudest ilmnevad peamise erinevusena laiemad eesmärgid vanema ja uuema perioodi koolide puhul. Vanema perioodi koolid olid ühe olulise osana ajendatud soovist oma tegevuse kaudu ühiskonda muuta. Uuema perioodi koolijuhid rõhutasid pigem soovi võimaldada lastele paremat õpikeskkonda. Ühise eesmärgina võib välja tuua soovi pakkuda individuaalset lähenemist ning toetada lapsekeskset arengut. Kõik valimisse sattunud koolid on omanäolised, kuid siiski saab välja tuua ühiseid baasväärtusi. Intervjuude põhjal ühendab kõiki uuritud erakoole innovaatus, toetav õpikeskkond ning usaldusväärne õhkkond. See, kuidas aga mainitud väärtusi ellu viiakse, annab igale koolile oma identiteedi.

Erakoolide institutsionaalses arengus saab välja tuua, et uuringus osalenud vanemad ja suuremad koolid teevad tihedamat koostööd läbi Eesti Üldhariduslike Erakoolide Ühenduse, mida nooremate koolide puhul ei saa täheldada. Koostöö sisuks on peamiselt erakoolide huvide ja õiguste eest seismine seadusloome protsessis olles seeläbi partneriks riigile. Sisulise poole pealt säilitavad kõik liikmeskoolid omanäolisuse ning ühise kuvandi kujundamine ei ole ega peakski olema ühenduse eesmärk.

Koolijuhid näevad erakoolide rolli ka tulevikus pigem alternatiivkoolidena, kuid nõudlus on tõusuteel. Suurenev vajadus omanäoliste koolide järgi peegeldab muutuvate väärtushinnangutega ühiskonda, kus olulisel kohal on aktiveeruv kodanikualgatus.

Käesolev bakalaureusetöö võiks huvi pakkuda kõigile, kes soovivad rohkem teada üldhariduslike erakoolide olemusest, motivatsioonist ja rollist Eesti ühiskonnas. Üheks potentsiaalseks huvigrupiks on lapsevanemad, kes soovivad oma laste haridustee valikute tegemisel tutvuda erinevate koolitüüpidega lähemalt. Samuti laiendab minu uurimistöö meie seni nappe teadmisi erakoolidest laiemalt ning nende mõjust haridusele.

Uurimisteema edasiseks arendamiseks on mitmeid võimalusi. Valimi laiendamine, kaasates kõiki üldhariduslikke erakoole, võimaldaks anda sisulise ja informatiivse ülevaate kõigist toimivatest erakoolidest. See aitaks kaardistada üldhariduslikke erakoole laiemalt ning hinnata nende rolli ja panust Eesti üldhariduses. Käesolevas töös on uurimisteemat käsitletud läbi kooliloojate pilgu, kuid mitmekülgsema pildi saaks kui kaasata ka lapsevanemad, kes on otsustanud erakooli kasuks. See võimaldaks analüüsi läbi erinevate vaatenurkade. Laiema uurimisteemana võiks kõrvutada erahariduspakkujaid munitsipaal- ja erakoolidega ning analüüsida nende tegevusi, motivatsiooni ja eesmärke. See võimaldaks kaardistada kitsaskohti hariduspakkujate tegevuses ning anda neile ka võimalikke lahendusi.

Minu bakalaureusetöö on põgus sissejuhatuse üldhariduslike erakoolide olemuse ja ühiskondliku rolli uurimisse. Loodan, et see avab seda sisuliselt väheuuritud valdkonda hariduses ning motiveerib edasiste uuringute tegemisel.

KASUTATUD ALLIKAD

- Aava, K. (2010). *Eesti haridusdiskursuse analüüs*. Doktoritöö, Tallinna Ülikool, Tallinn.
- Boyatzis, R.E. (1998). *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*. Sage Publications.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. Qualitative Research in Psychology 2006; 3: 77/101
www.QualResearchPsych.com
- Bryman, A. (2012). *Social research methods. 4th edition*. . Oxford University press.
http://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=vCq5m2hPkOMC&oi=fnd&pg=PP2&dq=alan+bryman&ots=CKMhHi5Rlw&sig=277dnjyn6ptzwn2ykrchH85Ss&redir_esc=y#v=onepage&q=alan%20bryman&f=false
- Charmaz, K. (2005). Grounded Theory in the 21st Century. *The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition (507)*. Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. Thousand Oaks (CA): Sage Publications
- Chubb, J.E., Moe, T.M. (1990). *Politics, Markets and America's Schools*. Washington, DC: The Brookings Institution.
- DiMaggio, P.J., Powell, W (2000). The iron cage revisited institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. In Joel A.C. Baum, Frank Dobbin (ed.) *Economics Meets Sociology in Strategic Management (Advances in Strategic Management, Volume 17)* Emerald Group Publishing Limited, 143 – 166.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0742-3322\(00\)17011-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0742-3322(00)17011-1)
- Dobrõs, N. (2014). *Koolitüübi roll õpilase identiteedi kujunemisel Tallinna koolide näitel*. Magistritöö, Tallinna Ülikool, Tallinn.
- Erakooliseadus*. (2008). - RT I 1998, 57, 859... RT I, 11.03.2015, 3
<http://www.riigiteataja.ee/akt/13001161?leiaKehtiv> (16.03.2015)
- Fullan, M (2007). *The new meaning of educational change, 4th ed*. New York: Teachers College Press, 20-130.
- Fuller, B. (2000). *Inside Charters Schools: The Paradox of Radical Decentralization*. Ameerika Ühendriigid: Harvard University Press.
- Hazel, K.H., Onaga, E. (2003). *Experimental social innovation and dissemination: the promise and its delivery*. American Journal of Community Psychology 32, 285-294.

Henno, I. (2010). *Rahvusvaheliste võrdlusuuringute TIMSS 2003 ja PISA 2006 õppetunnid*. Tallinn. Eduko ja Haridus- ja Teadusministeerium.
<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=10693>

Henno, I., Reiska, P., Ruus, V-R. (2014). *Ülhariduse olukorrast hariduse tulevikukujundajatele*. Riigikogu toimetised, 30.
<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=13586>

Kirss, L., Pöder, K., Veski, A., Lauri, T. (2014). *Eesti põhikooli- ja gümnaasiumivõrgu analüüs aastaks 2020*. Haridus- ja Teadusministeerium.
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42951/HTM_koolivorgu_proгноос2020_tervikraport_29042014.pdf?sequence=1

Kool kui õpilase arengukeskkond ja õpilaste toimetulek 2003-2007 (2007). Tallinna Ülikooli sihtfinantseeritav teadusteema.
<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=12173>

Kvale, S. (1996). *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications (1996) 86-159.

LaRossa, L. (2005) *Grounded Theory Methods and Qualitative Family Research*. Georgia State University, 837-857.

Meyer, H-D., Rowan B (2006). *The New Institutionalism in education*. New York: State University of New York Press.
<http://site.ebrary.com.ezproxy.tlu.ee/lib/tallinn/reader.action?docID=10575874&ppg=114>

Moulaert, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E. and Gonzales, S. (2005). *Towards alternative model(s) of local innovation*, Urban Studies, 42 (11), 969-990.

Mulgan, G., Tucher S., Ali R., Sanders, B. (2007). *Social Innovation: what it is, why it matters and how it can be accelerated*. London: The Basingstone Press.
http://eureka.bodleian.ox.ac.uk/761/1/Social_Innovation.pdf

Mumford, M.D. (2002). *Social innovation: ten cases from Benjamin Franklin*. Creativity Research Journal, 14(2), 253-266.

Murphy, J (2003). *Has marketization improved the quality of education? The case of charter schools*. Journal of Educational Change 4 (1), 72-80.

Nussbaumer, J. ja Moulaert, F. (2004). Integrated area development and social innovation in European cities. *City*, 8(2), 249-257.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. (2010). - RT I 2010, 41, 240... RT I, 02.07.2012, 1
<https://www.riigiteataja.ee/akt/102072012014> (10.02.2015)

Roulston, K. (2001). *Data analysis and „theorizing as ideology“*. *Qualitative Research 1*, 279-302.

Scott, W.R. (2008). *Approaching adulthood: the maturing of institutional theory*. *Theory and Society* 37, 427-442.

Strauss, A; Corbin, J.M. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc. (1990). 270 pp.

Tiina, A. jt. (2005). *Ülhariduskoolide võrgu korraldamine. Lõpparuanne*. Tallinn. Haridus- ja Teadusministeerium.

http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Haridus/ULDHARIDUSKOOLIDE_VORGU_KORRALDAMINE/YLDH_KOOLIVQRK_lopparuanne4.pdf

Uutsalu, K. (2010). *Inimarengulised väärtused 21.sajandil ja nende teostumine Eesti erinevate pedagoogiliste kontseptsioonide alusel töötavate koolide näitel*. Magistritöö, Tallinna Ülikool, Tallinn.

Vasarik, K. (2005). *Eraharidusastuse strateegia raamtingimuste analüüs Eesti Vabariigis*. Magistritöö, Tallinna Ülikool, Tallinn.

www.audentes.ee <http://www.audentes.ee/audentes-grupp/uudised-3/audentes-erakooli-direktor-ahto-orav-valiti-erauldhariduskoolide-uhenduse-esimeheks/>

www.waldorf.ee <http://www.waldorf.ee/>

Ümarik, M., Loogma, K., Tafel-Viia, K. (2014). *Restructuring vocational schools as social innovation?* *Journal of Educational Administration* 52 (1), 97-115
www.emeraldinsight.com/0957-8234.htm